

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
Імені Володимира Гнатюка

Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та
релігієзнавства

Кваліфікаційна робота
СУЕЦЬКА КРИЗА У ГЕОПОЛІТИЦІ БЛИЗЬКОСХІДНИХ
ТА СВІТОВИХ ДЕРЖАВ

Спеціальність 014 Середня освіта
Освітня програма – 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Здобувача групи Мсоіго-21

ЛЕСЬКІВА Олега Миколайовича

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

кандидат історичних наук, доцент

ФЕДОРІВ Ірина Олегівна

РЕЦЕЗЕНТ:

доктор історичних наук, професор

ГРУБІНКО Андрій Васильович

Робота захищена з оцінкою

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ оцінка: ECTS: _____

АНОТАЦІЯ

Леськів О. М. Суецька криза у геополітиці близькосхідних та світових держав. Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2025. 96 с.

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне наукове дослідження, присвячене передумовам, причинам, ходу та наслідкам Суецької кризи 1956 р. На основі джерельної бази та спеціалізованої історіографічної літератури досліджено роль Суецького каналу, як торгового маршруту, вивчено геополітичні інтереси Великої Британії, Франції, США, СРСР під час кризи, проаналізовано міжнародну реакцію на Суецьку кризу, з'ясовано наслідки Суецької кризи для арабського світу та системи міжнародних відносин у близькосхідному регіоні в другій половині ХХ ст. Доведено, що Г. А. Насер проводив антизахідну та антиізраїльську політику, відтак Суецька криза прискорила розпад колоніальної системи і сприяла розвитку панарабського руху.

Ключові слова: Суецький канал, націоналізація, Гамаль Абдель Насер, операція «Кадеш», Великобританія, Франція, США, СРСР, ООН, дипломатія.

SUMMARY

Leskiv O. M. The Suez Crisis in the Geopolitics of Middle Eastern and World countries. V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Ternopil, 2025. 96 p.

This qualification work provides a comprehensive scientific study dedicated to the prerequisites, causes, progress and consequences of the Suez Crisis of 1956. Based on the source material and specialized historiographical literature, the study investigates the role of the Suez Canal as a trade route, studied the geopolitical interests of Great Britain, France, the USA, and the USSR during the crisis, analyzes the international reaction to the Suez Crisis, and determines the consequences of the Suez Crisis for the Arab world and the system of international relations in the Middle East region in the second half of the 20th century. It is proven that Gamal Abdel Nasser pursued an anti-Western and anti-Israeli policy, thus the Suez Crisis accelerated the collapse of the colonial system and fostered the development of the Pan-Arab movement.

Key words: Suez Canal, nationalization, Gamal Abdel Nasser, Operation Kadesh, Great Britain, France, USA, USSR, UN, diplomacy.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1 Історіографія дослідження	8
1.2 Джерельна база	12
1.3 Методологія дослідження	13
РОЗДІЛ 2 ПЕРЕДУМОВИ ПРОТИСТОЯННЯ БЛИЗЬКОСХІДНИХ КРАЇН ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	17
2.1 Становлення Ізраїлю	17
2.2 Війна за незалежність Ізраїлю	25
2.3 Боротьба з колоніальною системою та повалення монархії в Єгипті	31
РОЗДІЛ 3 ЗАГОСТРЕННЯ ВІДНОСИН НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС СУЕЦЬКОЇ КРИЗИ	39
3.1 Причини та передумови	39
3.2 Сили противників та операція «Кадеш»	44
3.3 Операція «Мушкетер»	66
3.4 Роль дипломатії та ООН	69
РОЗДІЛ 4 ПАРАБСЬКИЙ ПРОЕКТ ГАМАЛЯ АБДЕЛЯ НАСЕРА	77
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Актуальність теми. Суецька криза 1956 р. є вагомим подією у сучасній світовій історії, що мала суттєвий вплив на глобальну геополітику у 1950–1960-х рр., систему міжнародних відносин і регіональну безпеку Близькосхідного регіону. Її вивчення залишається актуальним з кількох причин.

По-перше, Суецька криза є прикладом геополітичного зіткнення між традиційними колоніальними державами (Великою Британією та Францією) і новими центрами сили – США та СРСР, які прагнули закріпити свій вплив у постколоніальному світі. Конфлікт продемонстрував поступове послаблення європейських колоніальних імперій та зміну світового порядку, в якому домінуючу роль почали відігравати супердержави часів «холодної війни».

По-друге, події навколо Суецького каналу висвітлюють важливість стратегічних комунікаційних шляхів та ресурсів у міжнародних відносинах. Суецький канал, будучи ключовим торговельним маршрутом, став об'єктом геополітичних інтересів багатьох держав, а його націоналізація актуалізувала питання суверенітету над стратегічно важливими об'єктами, що залишається нагальним у сучасному світі.

По-третє, криза стала важливим етапом в історії ООН, перевіркою її здатності врегульовувати міжнародні конфлікти. Роль цієї організації у деескалації Суецької кризи є прикладом того, як міжнародні інститути можуть впливати на конфліктні ситуації.

По-четверте, в умовах сучасного становища України, де на значно слабшу країну напала набагато більш потужно озброєна російська федерація, аналіз Суецької кризи 1956 р. може стати одним із ключових знань для подолання цього військового випробування.

Таким чином, дослідження Суецької кризи як геополітичного феномену має не лише історичну, але й практичну цінність, оскільки дозволяє осмислити природу міжнародних конфліктів, механізми їх вирішення та наслідки для сучасної системи міжнародних відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Кваліфікаційна робота виконана в межах наукового напрямку кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Україна-Європа-Світ: цивілізаційні аспекти розвитку» (державний номер реєстрації 0120U101569).

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз ключових подій Суецької кризи 1956 р. у контексті її геополітичного значення для близькосхідних і провідних світових держав, визначення впливу кризи на трансформацію міжнародних відносин в регіоні у другій половині ХХ ст.

Метою продиктовано основні **завдання**, які необхідно розв'язати у процесі дослідження даної наукової проблеми:

- проаналізувати історіографію, джерельну базу та методологію дослідження;
- дослідити роль Суецького каналу, як торгового маршруту;
- вивчити геополітичні інтереси Великої Британії, Франції, США, СРСР під час кризи;
- проаналізувати міжнародну реакцію на Суецьку кризу;
- розглянути наслідки Суецької кризи для арабського світу та системи міжнародних відносин у близькосхідному регіоні в другій половині ХХ ст.

Об'єкт дослідження – міжнародні відносини та геополітичні процеси на Близькому Сході у період Суецької кризи 1956 р.

Предмет дослідження – геополітичні інтереси, стратегії та взаємодія ключових близькосхідних та провідних світових держав у період розвитку, перебігу та наслідків Суецької кризи 1956 р.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період **1949–1957 рр.** Нижню хронологічну межу дослідження доцільно розпочати з 1949 року, оскільки саме в цей період завершилася арабо-ізраїльська війна 1948–1949 рр., що призвела до фактичного утвердження держави Ізраїль на міжнародній арені. Також такою проміжною важливою датою є 1952 р. – прихід до влади «Вільних офіцерів» в

Єгипті, що започаткували політичні процеси, котрі створили передумови кризи. Формування нових геополітичних гравців на Близькому Сході (незалежних Ізраїлю та Єгипту) радикально змінило регіональний баланс сил і стало одним із ключових чинників подальшої напруги в арабсько-ізраїльських відносинах. Саме ці зміни заклали передумови як для загострення конкуренції між єгипетським керівництвом та Ізраїлем, так і для втручання зовнішніх держав, що безпосередньо вплинуло на розвиток подій, які призвели до Суецької кризи 1956 р.

Верхня хронологічна межа – 1957 р. пов'язана із завершенням основних наслідків конфлікту, виведенням іноземних військ та формування нової конфігурації сил на Близькому Сході. Проте слід зазначити, що для більш цілісного й ґрунтовного висвітлення проблеми та з метою роз'яснення окремих аспектів теми, доводилось виходити за окреслені хронологічні межі дослідження.

Територіальні рамки охоплюють територію Єгипту, Ізраїлю, Сирії, Палестини, Йорданії та Ємена на період 1949–1950-х рр.

Методологічною основою праці є різноманітні наукові методи пізнання: загальнонаукові й конкретно-наукові, теоретичні й емпіричні. Використовувалися методи систематизації й узагальнення, співставлення історичного матеріалу з логічним аналізом і синтезом. Методологічною основою дослідження були принципи історизму, об'єктивності, неупередженості й системності до окресленої проблематики.

Теоретичне значення визначається насамперед актуальною постановкою проблеми, її виокремлення із низки традиційних для історичної науки тем в окрему, самостійну і цілісну наукову проблему і використання та обґрунтування нових концептуальних підходів до її висвітлення. Теоретичне значення роботи полягає також у всебічному збиранні, систематизації та узагальненні наявних наукових й емпіричних даних, що стосуються політичних, дипломатичних та геополітичних аспектів Суецької кризи 1956 р. Дослідження поглиблює розуміння механізмів взаємодії близькосхідних і провідних світових

держав у період загострення міжнародної напруженості у 1950-х рр., а також дозволяє виявити ключові фактори, які формували стратегії цих країн у контексті конфлікту. Такий аналіз дає можливість оцінити вплив національних інтересів, глобального протистояння та регіональних амбіцій на перебіг кризи та на подальшу трансформацію системи міжнародних відносин, яка відбувалася.

Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування матеріалів роботи на уроках всесвітньої історії та громадянської освіти в школі, у навчальних курсах для студентів із новітньої історії, міжнародної політики, геополітики та регіоналістики, теоретична основа й висновки можуть бути використані в подальшій дослідницькій роботі з даної теми. Результати роботи можуть бути використані для створення навчальних завдань, дискусійних тем та проєктів, спрямованих на глибше розуміння сучасних міжнародних відносин.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, десяти параграфів, висновків та списку використаних джерел та літератури (50 найменувань).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи викладені та обговорені на конференції «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих науковців» (10 квітня 2025 р., м. Тернопіль) та опубліковані у збірнику матеріалів: Леськів О. Суецька криза 1956 р. у фокусі світової геополітики. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених. Збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю.* 10 квітня 2025. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 440-445.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історіографія дослідження

Слідкуючи за подіями на міжнародній арені, досить легко можна замітити, що протистояння між Ізраїлем та арабами залишається досі не вирішеним. Більше того, враховуючи розбіжності між двома сторонами, плану примирення як такого розробити не вдається. Враховуючи можливі наслідки продовження цієї боротьби, а також певну схожість відносин між арабами та ізраїльтянами і між росіянами та українцями, дедалі важливішим є вивчення історії цього протистояння. Суецька криза була поворотним моментом, який в подальшому призвів до цілої низки війн між Ізраїлем та арабськими державами. Відомим є той факт, що ізраїльтяни докладають значних зусиль для підтримання інтересу різних народів та громад по всьому світу до їхньої держави. Завдяки цьому українські науковці написали велику кількість праць на тематику близькосхідного протистояння.

Проте, варто пам'ятати, що не лише ми слідкуємо та вивчаємо ці події. Вагомий внесок зробили науковці з США, Великої Британії та, звичайно, із самого Ізраїлю. Ці країни, в тій чи іншій мірі, постійно взаємодіяли із державами Близького Сходу і часто втручалися у війни у цьому регіоні. Тому у їхніх науковців є велика джерельна база, яку можна використати у наукових роботах.

Для детальнішого аналізу варто виділити такі групи історіографії:

- українська історіографія;
- зарубіжна історіографія.

Серед українських істориків Денис Парамонов є тим, хто доклав найбільших зусиль до вивчення арабо-ізраїльського протистояння. Він приділив особливу увагу Суецькій кризі, як наслідку неспроможності євреїв, арабів та світового співтовариства вирішити протиріччя на Близькому Сході і як причині, що призвела до подальшого загострення ситуації в регіоні. Історик написав

багато робіт, які аналізували та розкривали внутрішні та зовнішні чинники, що вплинули на виникнення Суецької кризи, спроби вирішення конфлікту, пошуки рішення проблеми, роль ООН, США, СРСР, позиції Єгипту, Ізраїлю, Великої Британії, Франції. Варто зазначити, що кожна його робота сконцентрована на певних аспектах кризи. Якщо одна розглядає арабо-ізраїльський конфлікт в цілому, то інша сконцентрована на Суецькій кризі, є робота про погляд на конфлікт в контексті Холодної війни з точки зору США і СРСР і є робота, сконцентрована на відносинах між арабами, або Єгиптом зокрема, та Ізраїлем. Тобто, його праці дозволяють подивитись на події з різних точок зору і, прочитавши їх всі, можна проаналізувати Суецьку кризу з усіх сторін [33; 34; 35; 36; 37; 38; 39].

Праці П. Моціяки відрізняються від Д. Парамонова тим, що досить коротко проаналізовано події Суецької кризи, зокрема, бойові дії. У своїй статті він чітко висвітлив і розкрив підготовку Ізраїлю, Англії та Франції до військової кампанії й те, наскільки вони були близькі до перемоги, коли втруtilись США та СРСР і змусили їх відмовитись від своїх планів [24].

Л. Стрільчук та Ю. Оксамитний у своїй роботі «Суецька криза 1956 р. у світлі перебігу арабо-ізраїльського протистояння: витоки, еволюція, наслідки конфлікту» [48] зосереджуються на витоках, еволюції та наслідках Суецької кризи, підкреслюючи її вплив на подальший перебіг протистояння.

У свою чергу Пронь Тетяна зосередилась не стільки на міждержавних відносинах, скільки на ролі однієї особи у цих подіях. Цією особою був Гамаль Абдель Насер. Вона розглянула, яку роль зіграв Насер у будівництві нового державного ладу в Єгипту і як він підбурював єгиптян та інших арабів до продовження конфлікту із Ізраїлем [43].

Ключовим напрямком українських досліджень є аналіз зовнішнього виміру конфлікту. Віталій Бузань у своїй статті Вплив Холодної війни на процес формування та реалізації політики США щодо Арабсько-ізраїльського конфлікту [5] та дисертації Арабсько-ізраїльський конфлікт у контексті суперництва між США та СРСР (1956–1991 рр.) фокусується на Арабо-

ізраїльському конфлікту у контексті суперництва між США та СРСР, особливо у питанні політики США [6].

Переходячи до іноземних науковців, варто розпочати з Ісаака Альтераса, американського історика, який спеціалізувався на зовнішній політиці США та Ізраїлю. Саме навколо взаємин між цими двома державами. Автор підкреслює наскільки складними були відносини між ними у цей період і наскільки складно було для Ізраїлю вибудувати співпрацю із західними державами. З іншої сторони він описує як США намагалися балансувати, усувати конкурентів та збільшувати свій власний вплив у регіоні [57].

Говард Сачар був американським істориком, який також приділив багато уваги вивченню історії євреїв. У нього є багато книг про історію єврейських громад у різних куточках світу та історію Близького Сходу. У цій роботі він розкриває історію сіонізму та боротьби євреїв за свою державність, виклики, які перед ними повстали після здобуття Ізраїлем незалежності, конфлікти із арабами та об'єднання євреїв навколо Ізраїлю у наш час. Історик зумів зобразити причини, перебіг та наслідки кризи з різних ракурсів: економічного, політичного, національного, військового. Більше того, це стосується не лише Суецької кризи, але і всіх інших розділів його роботи [64].

Пірсон Джонатан у праці *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis: Reluctant Gamble* [63] провів детальне дослідження ролі та рішень британського прем'єр-міністра Ентоні Ідена, його мотивації та наслідків для його політичної кар'єри. Наприклад, він аналізує, як прем'єр проігнорував невизначеність уряду щодо необхідних дій у відповідь на націоналізацію Суецького каналу та розробив план, за якого Британія змогла б діяти більш агресивним чином. Це пояснювалось тим, що Іден вважав любі поступки диктаторам повторенням політики умиротворення Чемберлена, що призведе лише до ще більших трагедій.

Робота Тройна Ілана *The Protocol of Sèvres: British/French/Israeli Collusion Against Egypt* [67] є дослідженням про таємну змову у Севрі. Проводиться аналіз, як Великобританія та Франція, намагаючись зберегти свої позиції

світових держав, проігнорували попередження США, змовились з Ізраїлем і розробили план атаки на Єгипет.

Хаїм Герцог відрізняється від усіх вищезгаданих людей тим, що він був ізраїльським державним службовцем. Це призвело до того, що його трактування дій Ізраїлю є переважно позитивним, але у свою чергу він мав доступ до значно більшої кількості документів та літератури ніж усі інші. До того ж, його робота в переважній більшості описує не політичні маневри ізраїльтян, а військові, що дозволяє заглибитись у перебіг описуваних подій. Розповідаючи читачеві про бої Синайської кампанії 1956 р., він не засуджує нікого, а просто перераховує події і факти, які справді відбулися з максимально можливому для себе нейтралітету. Розглянувши військову складову, ми можемо зрозуміти наскільки ретельно операція була спланована і наскільки страшним був цей удар для Єгипту [8].

Наукова література та спеціалізовані дослідження містять глибокі дослідження конкретних аспектів конфлікту, військових операцій та їх наслідків. Наприклад, роботи К. Кайла *Suez: Britain's End of Empire* [62], Д. Варбла *The Suez Crisis 1956* [70], І. Алтераса *Eisenhower and Israel* [57], Г. Сачара *A History of Israel* [64] спеціалізуються на Суецькій кризі та її наслідках. Також є дослідження з історії Холодної війни Дж. Л. Геддіса *We Now Know* [59], що дозволяє зрозуміти глобальний контекст подій. І це вже не говорячи про численні підручники та посібники, які стосуються новітньої історії та міжнародних відносин у цей період [18; 19; 20; 21; 22; 23; 45].

Проведений аналіз історіографії щодо Суецької кризи 1956 р., свідчить про глибоку і багатогранну розробленість цієї теми у світовій науці. Українська історіографія звертають увагу переважно на суперництві США та Радянського союзу, не ігноруючи при цьому і внутрішні перетворення регіону. З іншої сторони зарубіжна історіографія зосереджена на провалі Великої Британії та Франції, зухвалій політиці Гамалія Насера та неоднозначному ставленню щодо агресії Ізраїлю. Серед них, також присутні історики, які зосереджені на вивчені

військової складової конфлікту і причин, чому військові успіхи не захистили європейців від дипломатичної поразки.

1.2 Джерельна база

Комплексне вивчення Суецької кризи 1956 р., обмежене хронологічними рамками магістерської роботи, вимагає використання відповідної джерельної бази, що забезпечує якісний аналіз теми. Це потребує врахування матеріалів, які різняться за походженням, жанром і змістовим наповненням.

З огляду на специфіку предмета дослідження, джерела поділяються на категорії:

- офіційні та нормативно-правові акти;
- джерела особистого походження та мемуари;
- електронні ресурси та відеодокументалістика.

Матеріали, що використовуються в даному дослідженні, поділяються на кілька груп, кожна з яких має своє призначення. Група офіційних та нормативно-правових актів включає ключові міжнародні та національні документи, які визначили правові та політичні рамки розвитку подій. До цієї групи відносяться Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 181 [68] та План ООН по розділу Палестини [41; 69]. Ці документи стали відправною точкою в історії Ізраїлю та створили умови для його створення. До них належить і Декларація Бальфура [11], яка дала новий поштовх міграційним процесам єврейських громад на територію Палестини. Доктрина Ейзенхауера [13] також потребує виділення серед інших матеріалів. Після поразки Франції та Великобританії у ході Суецької кризи, СРСР почав розповсюджувати свій вплив у регіоні і саме ця доктрина окреслювала політику США, яка повинна була недопустити приєднання арабських держав до радянського блоку і збільшити власний вплив на Близькому Сході.

Джерела особистого походження та мемуари є важливими для розуміння мотивації та процесів прийняття рішень учасниками подій, надаючи відомості зсередини дипломатичних, політичних чи військових груп. Роботи Хаїма

Герцога Арабо-ізраїльські війни [8] та Арабо-ізраїльські війни: 1956, 1967 [12] М. Деяна і Ш. Тевета описують перебіг арабо-ізраїльського протистояння. У своїй роботі *Diplomacy* [61] Генрі Кіссінджер аналізує Суецьку кризу та роль на неї світових лідерів. Дюррозель із своєю Історією дипломатії від 1919 до наших часів [15] та Герман Файнер, автор *Dulles over Suez* [58] зосереджені на зовнішній політиці та діях окремих дипломатів.

У процесі пошуку джерел враховано і періодичні видання. У газеті «*The London Gazette*» опублікована стаття генерала Ч. Ф. Кейтлі «Операція в Єгипті (листопад-грудень 1956 р.)», у котрій подана важлива поточна інформація про військові події цього періоду [60]. У низці інших видань описані рішення уряду чи заяви високопосадовців. За допомогою цієї інформації можна проаналізувати хід подій та наміри держави [58; 64; 70].

Електронні ресурси та відеодокументалістика включає актуалізовані дані, загальні історичні огляди та візуальні джерела, необхідні для широкого розуміння теми. Їх можна поділити на загальноісторичні огляди, які охоплюють формування держави Ізраїль, Війну за незалежність Ізраїлю і передумови, хід та наслідки Суецької кризи [1; 2; 3; 4; 9; 16; 25; 44; 47; 49; 50; 51]. Також є інформація про Гамалю Абделя Насера та його роль у подіях на Близькому Сході [7; 42], аналізи військових операцій, наприклад операції «Кадеш» [28] і операції «Мушкетер» [29; 30; 31] та відеоматеріали [55; 64; 65].

Отже, джерельна база повністю відповідає цілям і завданням дослідження. Різноманітність та якість наявних джерел дає можливість провести комплексний та критичний аналіз Суецької кризи 1956 р. Також, важливо пам'ятати, що завдяки продовженню досліджень дану тему, кількість джерел буде поступово збільшуватись, що дозволить проводити більш глибокий аналіз даної теми.

1.3 Методологія дослідження

Методи дослідження Суецької кризи визначалися характером предмета, що вимагає аналізу як регіонального військово-політичного конфлікту, так і

його глобального впливу на занепад імперій та протистояння наддержав. З огляду на динамічний і багатосторонній характер кризи, аналіз і висвітлення питань теми здійснені за проблемно-хронологічним і регіонально-структурним принципами. Наукові висновки щодо Суецької кризи базуються на системному аналізі різних джерел, включно з офіційними дипломатичними документами та матеріалами періодичної преси. Особлива увага приділена зв'язку між геополітичними стратегіями європейських держав та їхньою військовою операцією проти Єгипту в глобальному контексті Холодної війни.

Методологічну базу дослідження становить комплекс теоретичних підходів і принципів історико-політичного аналізу, що дозволяють виявити ключові тенденції у зовнішній політиці учасників конфлікту. Використання міждисциплінарного підходу дало змогу розглянути предмет дослідження у контексті міжнародних відносин, військової історії та геополітичних викликів. Це дозволило простежити взаємозв'язки між національними інтересами Франції, Великої Британії та їхньою участю у таємній змові проти Єгипту, а також реакцію США та СРСР.

Основним явищем, що розглядається у цій роботі, є загострення близькосхідного конфлікту, а основним процесом – послаблення позицій Великобританії та Франції як великих світових держав. Методологічна база дослідження ґрунтується на використанні системного, структурно-функціонального та інституційного підходів. Застосування системного підходу дало змогу створити цілісну картину Суецької кризи, проаналізувати її взаємодію з впливовими міжнародними організаціями, такими як ООН та НАТО. Це, в свою чергу, дозволило визначити місце кризи у сучасній біполярній системі в контексті стратегічної співпраці Франції та Ізраїлю, а також впливу СРСР на рішення про виведення військ. Використання структурно-функціонального підходу сприяло розгляду процесу формування та реалізації зовнішньополітичних цілей Великої Британії та Франції через призму функціонування їхніх державних і військових інституцій. Наприклад, це дозволило проаналізувати роль уряду Ентоні Ідена, дипломатичних

представництв та розвідувальних агенцій у просуванні операції, а також їхній внесок у міжнародну ізоляцію цих країн. Інституційний підхід допоміг виокремити основні міжнародні організації, в яких криза набула резонансу, наприклад ООН. Завдяки цьому вдалося простежити, як США використовували ООН для просування власної позиції та запобігання поширенню радянського впливу.

Методологічну базу дослідження включають загальнонаукові принципи історизму, багатофакторності та міждисциплінарності. Принцип історизму дозволив розглянути еволюцію близькосхідної політики країн-учасниць у хронологічній послідовності, враховуючи її адаптацію до змін у міжнародному середовищі, таких як початок Холодної війни та зростання панарабізму. Цей підхід забезпечив системний та об'єктивний аналіз ключових подій, зокрема націоналізації Суецького каналу. Принцип багатофакторності дав змогу врахувати різноманітні чинники, які вплинули на формування кризи. Це включає політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Завдяки цьому принципу вдалося системно дослідити внутрішні та зовнішні драйвери, що сприяли початку та завершенню конфлікту. Принцип міждисциплінарності забезпечив інтеграцію знань з різних галузей: політики, військової стратегії, економіки та дипломатичної науки. Це дозволило глибше проаналізувати вплив внутрішньої політики Великої Британії на її зовнішньополітичну роль, а також оцінити стратегічну гнучкість Ізраїлю у відносинах із Францією.

Для досягнення мети дослідження були застосовані як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового аналізу. Використано загальнонаукові емпірично-теоретичні методи, такі як узагальнення, дедукція, індукція, аналіз і синтез, а також логічний і описовий методи. Це забезпечило систематизацію зібраного матеріалу та формування обґрунтованих висновків. Крім того, залучено спеціально-історичні методи. Проблемно-хронологічний метод дав змогу простежити еволюцію кризи, починаючи з оголошення Насером націоналізації, а також динаміку формування та розвитку таємного військового альянсу. Історико-порівняльний метод використовувався для аналізу

відмінностей і спільних рис у стратегіях європейських країн щодо їхнього ключового військового партнера - Ізраїлю. Враховуючи складність міжнародної системи, системно-структурний метод допоміг проаналізувати структуру відносин, в яких відбувалась криза, і визначати роль кожного фрагмента, включно з регіональними блоками та глобальними організаціями. Синхронічний метод дозволив проаналізувати дії ключових учасників в один проміжок часу. Діахронічний метод дозволив простежити процес занепаду Великої Британії та Франції у довготривалій перспективі, виявити основні перешкоди на шляху досягнення їхніх цілей та оцінити перспективи їхнього розвитку після кризи.

Конкретно-пошуковий метод передбачав виявлення, аналіз, класифікацію та опрацювання знайдених джерел. Також застосовувалися методи контент-аналізу з метою виявлення ключових тем, які є важливими для дослідження.

Комплексне застосування використаних методів дало змогу всебічно проаналізувати архівні документи, матеріали періодики, монографії, наукові статті, а також мультимедійні ресурси. Такий підхід забезпечив об'єктивність і наукову ґрунтовність дослідження, сприяючи формуванню цілісної картини досліджуваного питання.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕДУМОВИ ПРОТИСТОЯННЯ БЛИЗЬКОСХІДНИХ КРАЇН ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

2.1 Становлення Ізраїлю

Роки холодної війни характеризуються постійними конфліктами та високою міжнародною напругою, яка не раз наближала людство до межі ядерного зіткнення. Колишня багатостороння рівновага сил поступилася місцем жорсткому протиборству двох наддержав – США та СРСР. Це протистояння, як влучно зазначав європейський дипломат Р. Купер, базувалося на «двосторонній рівновазі страху в масштабі всього світу». Особливо чітко ця конфронтація проявилася після подій 1956 р., які відбувались навколо Суецького каналу.

Багато держав постійно слідкують за ситуацією на Близькому Сході, адже проблеми у цьому регіоні можуть сильно вдарити по них, тому що тривалі міжнаціональні конфлікти є дуже складними і неоднозначними, потрібно вивчати досвід їх врегулювання. Яскравим прикладом для цього може послужити конфлікт між арабськими державами та Ізраїлем.

Питання єврейської нації має більш ніж тисячолітню історію і нерозривно пов'язане не лише з історією Близькосхідного регіону. З початку ХХ ст. європейські країни та США починають приділяти йому значну увагу. У античні часи, внаслідок трагічних подій, євреї втратили державність і національну ідею, були розкидані у різні кінці світу, утворюючи чисельні місцеві громади.

Єврейське питання починає звучати на світовій арені все частіше ще з кінця ХІХ ст. Цьому сприяли складні процеси національного самоусвідомлення серед європейських євреїв, а також розповсюдження міграційних настроїв, які були викликані утисками з боку місцевої влади та антисемітськими погромами. Як наслідок, євреї почали пошук місця, яке вони могли б назвати своєю

Батьківщиною, в результаті чого сформувалась концепція створення єврейської держави на території Палестини.

Практика тотальних переслідувань євреїв сприяла реалізації планів сіонізму щодо політичної консолідації єврейства та створення окремої єврейської держави. Загалом слід визнати, що сіонізм, як суспільно-політичний рух, незважаючи на внутрішні суперечності призвів до народження Держави Ізраїль, яка є однією з провідних військово-політичних сил на Близькому Сході. Серед зовнішніх чинників цього успіху можна назвати значну підтримку з боку впливових фінансових кіл Заходу та США, наявність єврейського лобі в політичних колах різних країн світу, а останнім часом – пряму військово-політичну допомогу Ізраїлю від США на рівні стратегічного партнерства. Характерною рисою американо-ізраїльських стосунків на сучасному історичному етапі є їх помітний дисбаланс у бік задоволення інтересів Ізраїлю, навіть, ціною певного нехтування американських інтересів [35, с. 73].

Від моменту свого заснування держава Ізраїль була, фактично, приречена на постійну війну з усім арабо-мусульманським світом, який її оточував. З самого моменту початку існування Ізраїлю розпочався опір зі сторони палестинських терористичних організацій, які розглядали свої дії як форму національно-визвольної боротьби. Євреї не залишались у стороні, державна ідеологія Ізраїлю підхопила та підтримувала міф про безмежну ненависть арабів до євреїв, розповсюджуючи ідею, що лише постійною боротьбою за свою державу проти, як вони вважали, реакційних арабських режимів, євреї зможуть вижити.

Єврейська спільнота поділяється на три великі групи, які відрізняються за походженням, культурно-політичними поглядами і способом життя. Перша група – це державницьке єврейство, яке знаходиться на території держави Ізраїль. Друга група - це «нове єврейство», головним чином сконцентроване у США та розвинених європейських країнах. Третя ж група, визначена дослідниками як «старе єврейство», охоплює рештки єврейського населення у місцях їхнього традиційного проживання.

Міграція євреїв до Палестини називається Алією. Алія – це одна із основних ідей сіонізму та важливий фактор в процесі реалізації сіоністської ідеології, процес міграції євреїв до Палестини. Алія є масовим рухом, що поширився завдяки розповсюдженню палестинофільства та сіонізму. Алія поділена на етапи, кожен з яких мав свою причину та інтенсивність [35, с. 76].

Перша алія (1882–1904 рр.) була більш ідеологічною і розпочалась та підтримувалась за рахунок поширення сіонізму. Друга алія (1904–1914 рр.) була спричинена погромами у російській імперії, які відбувались через вороже ставлення місцевого населення до євреїв та нестабільністю в самій державі. Третя та Четверта алії (1919–1923, 1924–1929 рр.) розпочались завдяки Британській імперії, яка, отримавши мандат на Палестину, дозволила євреям легально мігрувати, поселятись та вести бізнес на цій території.

Варто зазначити, що перші чотири алії мали певні територіальні рамки еміграції. Тобто, під час третьої євреї переважно мігрували з Англії, Франції та Східної Європи. Ядром першої та другої була російська імперія, а четверта алія розпочалась через підйом антисемітизму в Польщі та Угорщині, звідки і відбувалась еміграція.

Проте, вони не йшли в жодне порівняння із п'ятою та шостою, яка триває і досі. П'ята алія (1929–1939 рр.) відбувалась у зв'язку із посиленням влади нацистів у Веймарській республіці. Коли Гітлер прийшов до влади у 1933 р., німці ще не вірили у геноцид євреїв, а тому вимагали їхньої еміграції з рейху. В умовах постійних утисків та поступового розгортання Голокосту, євреї і самі були схильні до міграції. Але на перешкоді стали британці, які у 1936 р. ввели обмеження для міграції у Палестину. І якщо раніше міграція проводилась як легально так і не легально, то з цього періоду алія набула цілком нелегального характеру аж до створення держави Ізраїль.

Шоста алія (поч. 1939 р.) розпочалась разом із Другою світовою війною та розгортанням активної фази Голокосту. У цей час міграція відбувалась не заради втілення у життя сіонізму, не для будівництва міст чи відкриття

підприємств, а заради порятунку. Нацистський терор і страх, який він ніс із собою змусив багатьох тікати від Нового порядку.

До того ж, після прибуття до Палестини євреям потрібно було налагоджувати життя на нових місцях. Для цього вони викупляли землю у місцевих та створювали власні господарства, що викликало невдоволення місцевого населення та навіть призвело до сутичок.

Після завершення Другої світової війни постало питання про створення єврейської держави і це відбулося на території Палестини. Проте, утворення Ізраїлю відбулося не без складнощів і призвело до Першої арабо-ізраїльської війни. Після її завершення в арабських країнах значно посилювались антисемітські рухи, що разом із міграцією з Європи тих, хто пережив Голокост, нараховувало більш ніж 900 тисяч репатріантів.

У листопаді 1917 р. британський уряд оприлюднив Декларацію Бальфура, яка підтримувала ідею заснування дому для єврейського народу в Палестині. У Декларації зазначалось, що він має бути заснований без обмеження прав арабських жителів країни. Це рішення підтримало багато британських лідерів: Ллойд Джордж, Черчилль, Бальфур та інші. Декларація Бальфура була прийнята в першу чергу завдяки участі євреїв, особливо американських євреїв, у Першій світовій війні на боці країн-союзників. Шаріф Хусейн, у цю війну – вождь арабського світу, не був проти повернення євреїв до Палестини. Його син емір Фейсал, представник арабів на Версальській мирній конференції, писав члену Верховного суду США Феліксу Франкфуртеру: «У Сирії вистачить місця для нас усіх. Більше того, я думаю, що один народ не може досягти успіху без іншого».

У 1922, 1929 та 1936 рр. у Палестині спалахували арабські заворушення. Їх розпалював фанатичний муфтії Єрусалима Хаджі Амін ель-Хусейні. У 1937 р. Британська Королівська Комісія дійшла висновку, що євреї та араби не можуть мирно співіснувати у межах однієї держави. Національні інтереси євреїв та арабів несумісні, зазначила комісія. Вона рекомендувала розділити Палестину, перетворивши частину країни на єврейську державу, зберігши

Єрусалим підмандатною територією і передавши всю решту території Трансйорданії. Єврейська громада була готова розглянути цю пропозицію, але араби її відкинули. Боротьбу тимчасово припинила лише Друга світова війна. Понад 30 тисяч євреїв пішли добровольцями до англійської армії [27, с. 40].

У другій половині 1940-х років ситуація в Палестині швидко загострювалась. Міграція була лише одним із чинників, але не єдиним. Ще однією проблемою було небажання британської адміністрації покидати регіон. Британська імперія отримала мандат на управління Палестиною завдяки перемозі у Першій світовій війні і вклала значні зусилля та кошти для підпорядкування та розвитку цієї території, яку вони вже вважали своєю.

Бажаючи привернути увагу світового співтовариства до палестинської проблеми, єврейські воєнізовані формування розгорнули широкомасштабну диверсійну та терористичну діяльність. 31 жовтня 1945 р. загони Хагани, знищивши в кількох місцях колії та станційні споруди, паралізували систему залізничного сполучення країни. У річницю проголошення декларації Бальфура, 2 листопада 1945 р. в Тель-Авіві відбулися масові демонстрації, що завершилися бійками та бешкетами. Загалом протягом листопада 1945 р. здійснено три напади на поліційні дільниці та спробу висадити нафтопереробний завод у Хайфі. Оскільки британський уряд ніяк не відреагував на ці дії, бойовики перейшли до індивідуальних терористичних актів проти представників британської адміністрації. Британцям довелося укріплювати ті дільниці міст, де містилися приватні помешкання чиновників мандатної адміністрації. Оточені кулеметними вишками та обнесені колючим дротом «британські квартали» палестинських міст отримали іронічну назву Бевінградів [19, с. 275].

29 червня 1946 р. британська армія контратакувала. У результаті майже весь керівний склад Хагани та більше 3000 були заарештовані. Англійці на цьому не зупинилися і арештували лідерів Єврейського агентства, яке сприяло нелегальній міграції під час війни, а в повоєнні допомогло об'єднатися різним підпільним угрупованням, що виступали проти британської адміністрації.

Британцям вдалося знайти та конфіскувати зброю та секретні документи, які належали цим угрупованням. Ці документи були перевезені у штаб британських військ, який розташовувався у готелі Цар Давид. Як наслідок, 24 липня 1946 р. готель було підірвано. Після цього було організовано ще декілька вибухів, але це не зупинило британців від продовження арештів. Проте, англійці цілком усвідомлювали, що ситуація ускладнюється. Вони евакуювали 2 тисячі британських громадян у січні 1947 р. У лютому в Єрусалимі та Тель-Авіві був введений воєнний стан. Для припинення постійних нападів, англійці стратили трьох єврейських терористів. 31 серпня Хагана відповіла на це, викравши з кав'ярні двох офіцерів, яких пізніше знайшли повішеними поблизу Тель-Авіва. Коли патруль спробував їх знати, вибухнула замаскована бомба, яка поранила ще кількох жертв.

Ця подія стала останньою краплею для британської громадськості. Люди вимагали вивести війська з регіону, який не вдавалося контролювати навіть за допомогою армії. Щоб не бути звинуваченими в нацизмі та антисемітизмі, британці не могли вдатися до жорстких дій, а тому вони були змушені відмовитись від підпорядкування Палестини силовими методами.

З серпня 1945 р. США долучилося до вирішення проблеми у Палестині. Гаррі Трумен особисто звернувся до британського уряду щодо прийому 100 000 єврейських мігрантів у Палестині. З листопада по квітень у Палестині діяла комісія, яка розробила рекомендації про перспективи надання країні незалежності. Першою у переліку була відміна еміграційних квот та обмежень на купівлю землі.

Великобританія вирішила спробувати владнати проблему за допомогою дипломатії. У вересні 1946 р. британці запропонували розділити Палестину на чотири частини: округи Єрусалим та Негев, які мала б контролювати напряму Британія та по одній автономній держави євреям та арабам, під загальним управлінням Англії. Проте цей план був неприйнятний для обох сторін. Конференція так і завершилась нічим.

Останньою спробою Англії самостійно вирішити це питання була пропозиція відкласти рішення щодо створення національних держав на 5 років. Після цього у Лондона вже не залишилось варіантів, тому вирішення палестинської проблеми було передано на розгляд ООН.

Обговорювати проблему Палестини в Раді Безпеки ООН було неможливо, так як Великобританія мала в цьому випадку право вето [10, с. 43].

У квітні був створений спеціальний комітет ООН у справах Палестини, що складався із Австралії, Гватемали, Індії, Ірану, Канади, Нідерландів, Перу, Швеції, Чехословаччини, Уругваю та Югославії. Результати роботи комісії було представлено на Другій сесії Генеральної Асамблеї ООН. Було розроблено два проекти. Австралія не підтримала жоден із них. Індія, Іран та Югославія пропонували створити федеративну державу, яку складали б і євреї і палестинці. Всі інші вважали, що необхідно створити дві самостійні держави із міжнародним статусом Єрусалиму.

Сполучені Штати Америки з певною пересторогою ставилися до ідеї створення незалежного Ізраїлю. Ряд американських високопосадовців виступали відверто проти утворення на Палестинських територіях двох держав та закликали не підтримувати Ізраїль. Серед них – Джордж Маршалл (державний секретар США) та Джеймс Форрестол (міністр оборони США). Вони вважали, що, підтримавши Ізраїль США можуть зіпсувати стосунки з державами арабського світу, які контролювали найбільші родовища енергоносіїв на планеті. «Ми маємо бути на стороні нафти!» заявив міністр оборони США Джеймс Форрестол. Джордж Маршалл в якості аргументу висував той факт, що в разі, якщо США підтримають створення Держави Ізраїль, то Радянський Союз підтримає країни арабського світу та, в такий спосіб, отримає широкий доступ на територію близькосхідного регіону. Також існував ризик того, що серед керівництва Держави Ізраїль переважатимуть представники лівих партій, які почнуть активно співпрацювати з радянським урядом і це посилить вплив СРСР на внутрішню та зовнішню політику Ізраїлю. Конфлікт між Г. Труменом з одного боку та Дж. Маршаллом і Дж. Форрестолом

з іншого ледь не переріс в урядову кризу. Зрештою Г. Трумену все ж вдалось схилити уряд та адміністрацію Білого дому до необхідності підтримати ідею створення незалежної Держави Ізраїль. Втім, у якості компромісного варіанту було запроваджено ембарго на постачання озброєнь обом воюючим сторонам та заборону на відправку добровольців до Ізраїлю. Так само вчинили й західні союзники США [27, с. 39].

Головною складністю у прийнятті проекту стало те, що за Статутом ООН за нього повинна проголосувати не більшість голосів, а дві третини. У цих умовах позиція Сталіна була критичною, оскільки він контролював п'ять голосів з існуючих шістдесяти. США та СРСР підтримали варіант розділу Палестини між двома народами, що забезпечило необхідну кількість. Важливим був той факт, що десять країн, що проголосували проти були мусульманськими країнами, більшість з яких розташовувалась поряд із Палестиною.

У результаті довгих і запеклих дебатів пізно ввечері 29 листопада 1947 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення № 181 про припинення британського мандату над Палестиною і поділ країни на дві самостійні держави. За резолюцію проголосувало 33 держави (у т. ч. СРСР і США), а проти – 13 (арабські країни, Туреччина, Афганістан, Пакистан, Індія, Куба, і Греція) та ще 10 – утрималося (у т. ч. Великобританія). Згідно з прийнятою резолюцією арабську державу планувалося створити на території в 11,1 тис. кв. км (42,88% Палестини), де на початку 1947 р. мешкало 749000 арабів (у т. ч. 22000 бедуїнів-кочівників) і 9520 євреїв, а єврейську – на 14,1 тис. кв. км (56,47%) з 499000 євреїв і 509780 арабів (у т. ч. 105000 бедуїнів). Єрусалим з округою (0,65% території Палестини) з населенням 105540 арабів і 99690 євреїв виділявся в спеціальну зону під міжнародним контролем. Резолюція передбачала встановлення тісних економічних стосунків між обома державами, митний союз, існування спільної валюти, єдність транспортної мережі та системи комунікацій, спільне користування іригаційною мережею тощо. Планувалося, що англійські війська будуть виведені не пізніше, ніж 1 серпня

1948 р., а незалежність обох держав буде проголошено одночасно не пізніше 1 жовтня 1948 р. [19, с. 277].

17 травня 1948 р. Ізраїль був формально проголошений незалежною державою. Наступного дня США де-факто визнали нову державу, але дипломатичні відносини були встановлені лише у 1949 р. СРСР де-юре визнав Ізраїль через два дні і був першою державою, що встановила дипломатичні відносини з Ізраїлем.

У той же день, коли Ізраїль проголосив свою незалежність, війська Сирії, Іраку, Єгипту, Йорданії та Лівану вторглися на його територію, чим і почали Першу арабо-ізраїльську війну.

Отже, євреї подолали численні перешкоди на шляху до створення своєї незалежної держави. З моменту виникнення сіонізму наприкінці ХІХ століття, євреї почали поступово повертатись на свою історичну Батьківщину. Для облаштування свого життя їм доводилось протистояти спочатку Османській, а потім Британській імперіям, ворожим ставленням місцевого населення, складні умови для розвитку господарства. Але саме завдяки цьому, їм вдалося врятувати багатьох євреїв у найстрашніші для них часи – у часи Голокосту. І найголовніше, після закінчення Другої світової війни, євреї Палестини, Європи та Америки об'єдналися в одному бажанні - створити власну державу і саме завдяки цьому їм вдалося досягти своєї цілі.

2.2 Війна за незалежність Ізраїлю

Держава Ізраїль створювалась на підставі резолюції ООН № 181 від 29 листопада 1947 р. на частині території Палестини. Єврейські політичні угруповання заздалегідь готувались до цієї важливої події. У жовтні 1947 р. вони утворили об'єднану надзвичайну комісію, яка прийняла рішення про формування збройних сил, про місцеве самоврядування, виробила пропозиції щодо проекту конституції і кодексу законів майбутньої держави. 1 березня 1948 р. розпочала свою діяльність тимчасова державна рада із представників 12

політичних партій та організацій. До проголошення незалежності були створені армія і деякі державні структури [45, с. 196].

14 травня 1948 р. була прийнята Декларація незалежності держави Ізраїль і сформований її тимчасовий уряд, який очолив лідер Робітничої партії Давид Бен-Гуріон. Через два дні президентом держави обрано лідера Партії загальних сіоністів Хаїма Вейцмана. Створення незалежної єврейської держави стало можливим завдяки підтримці США та СРСР [4].

Трумен і Сталін погодились на створення Ізраїлю не через співчуття і бажання допомогти євреям. Їхня головна ціль полягала у послабленні позицій Великобританії Близькому Сході.

Упродовж тривалого періоду, поки вирішувалося питання створення держави Ізраїль, ключові учасники конфлікту активно діяли за кулісами. Заворушення, що спалахнули 30 листопада 1947 р., перетворилися на загальноарабське вторгнення у Палестини. Це було кульмінацією серії зіткнень між євреями та арабами Палестини, що почалися ще 1922 р., коли Ліга Націй дала Великобританії мандат на управління Палестиною. Намір арабських країн можна коротко охарактеризувати як прагнення ліквідувати нову єврейську державу. Єврейська сторона тим часом системно готувалася у двох напрямках: по-перше, створювала збройні сили, добре оснащені американською та чехословацькою зброєю для протидії можливій агресії; по-друге, уклала таємну домовленість із еміром Трансйорданії Абдуллою щодо анексії тієї частини палестинських земель, які за планом мали відійти арабській Палестині. Таким чином, ізраїльське керівництво від самого початку прагнуло недопустити формування арабської палестинської держави.

Після прийняття резолюції активізувалася діяльність парамілітарних єврейських та арабських організацій у Палестині. Кожна зі сторін конфлікту намагалася в односторонньому порядку захопити стратегічно важливі райони країни, а також витіснити «чуже» населення з територій, що мали бути майбутніми незалежними державами. Араби використовували тактику блокади

єврейських поселень, розраховуючи на кількісну перевагу за межами міст [38, с. 272].

Однак тактична перевага була на боці євреїв. Ефективно деблокуючи оточені поселення, «Хагала» займала позиції, які залишала англійська армія. Водночас проводилися антиарабські акції, що мали залякати й вигнати арабське населення з територій майбутньої єврейської держави. На момент проголошення незалежності Ізраїлю 400000 арабів змушені були покинути місця свого постійного проживання. На початку квітня ізраїльські сили розпочали здійснення спрямованої на деблокування оточених у Єрусалимі євреїв операції «Нахшон». До Єрусалима прорвалися колони вантажівок зі зброєю, боеприпасами та провіантом. Одразу після евакуації англійців 21 квітня євреї встановили контроль над Хайфою (араби після переговорів вивели свої війська з міста), а 30 квітня було деблоковано місто Цфата в Галілеї [18, с. 240].

Широкомасштабні бойові дії між арабами та євреями розпочалися вже наступного дня після проголошення незалежності Ізраїлю. Уранці 15 травня єврейські дільниці Єрусалима та міську електростанцію бомбили єгипетські літаки, а наземні сили Трансйорданії, Іраку, Сирії, Лівану, Єгипту та Саудівської Аравії перейшли кордони Палестини. Збройні сили арабів Палестини представляли порівняно нечисленні та слабо організовані загони «Наджада» та «Футува». У районі Єрусалима діяла невелика партизанська група «Армія порятунку», підпорядкована особисто М.А. Хаджу аль-Хусейні. Уже під час бойових дій створено ще два палестинські військові угруповання: «Джихад аль-Мукаддас» (Священна боротьба) та «Абталь аль-Ауда» (Герої повернення) [19, с. 278].

Арабські збройні сили не мали єдиного командування, а також поступалися єврейським частинам за рівнем підготовки, забезпеченням зброєю та бойовими якостями. Серед військових підрозділів сусідніх арабських держав лише трансйорданський Арабський легіон, яким командував британець Джон Глабові, був справді боєздатним і озброєним сучасною технікою. Британці склали значну частину серед офіцерського складу у легіоні, а високого рівня

солдати досягнули ще під час Другої світової війни, коли Легіон готувався до висадки в Греції [66].

Наступ на єврейську частину Палестини здійснювався з трьох боків: з півночі силами Сирії та Лівану, на центральній ділянці фронту — Арабським легіоном та військами Іраку та з півдня єгиптянами спільно з невеликими підрозділами Саудівської Аравії. На першому етапі війни успіх був на боці арабів. Сирійські та ліванські війська окупували Східну Галілею, легіон Дж. Глабба дійшов до Єрусалима та оточив єврейські дільниці міста, а на півдні наступом у двох напрямках єгиптяни захопили Газу, Беєр-Шаву, Хеврон та Бейт-Лахм (Вифлєєм). За посередництвом представника ООН на Близькому Сході графа Фолька Бернадотта 18 червня 1948 р. оголошено перемир'я. Євреї скористалися перервою в бойових діях для реорганізації та переозброєння своєї армії. Оголосивши загальну мобілізацію, військові формування країни вдалося довести до 60 тис. чоловік, озброєнь. Усі збройні підрозділи Ізраїлю переформовано в Армію оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ), а завдяки поставкам зброї з Чехословаччини забезпечити армію найновішими видами під єдиним командуванням [1].

Після закінчення часу, періоду перемир'я 9 липня 1948 р. підрозділи ЦАХАЛ завдали неочікуваних ударів по всій лінії арабо-ізраїльського фронту і пішли в атаку. Значні успіхи були досягнуті на півночі: єврейські війська відкинули сирійців і 16 липня захопили Назарет. Спроба зняти блокаду з Єрусалиму провалилась. На півдні, напередодні запланованого ізраїльського наступу, єгиптяни завдали превентивного удару, внаслідок чого деякі підрозділи ізраїльської армії були оточені в пустелі Негев. Для посилення тиску на арабську коаліцію ВПС Ізраїлю здійснили демонстраційні авіаудари по Дамаску та Каїру.

У результаті десятиденних запеклих боїв 18 липня 1948 р. підписано наступне перемир'я. Ф. Бернадотт безуспішно намагався посадити ворогуючі сторони за стіл переговорів. Урешті-решт ізраїльські екстремісти розстріляли машину представника ООН просто в центрі Єрусалима. Вбивство графа

Ф. Бернардотта, який був не лише представником ООН, але й відомим діячем Міжнародного Червоного Хреста, а під час Другої світової війни намагався рятувати переслідуваних нацистами євреїв, викликало обурення в цілому світі [1].

28 вересня 1948 р. ЦАХАЛ розпочав операцію «Хірам». З жорстокими боями ізраїльтянам вдалося вибити ліванців з Галілеї та майже повністю знищити сили палестинських арабів. Реалізуючи план «Йоав», єврейські сили розпочали наступ на півдні. 15 жовтня 1948 р. вони деблокували оточені раніше ізраїльські підрозділи й самі до 20 жовтня завершили оточення 4000 єгипетських солдатів біля села Фалуджі. У Фалудзькому котлі єгиптяни оборонялися до 24 лютого 1949 р., після чого, так і не склавши зброї, евакуювалися до Єгипту. В останні дні грудня 1948 р. ізраїльтяни відрізали ще одне єгипетське з'єднання в районі Гази й прорвалися на Синайський півострів. Під час боїв на Синаї ізраїльська військова авіація помилково збила кілька літаків британських ВПС [19, с. 280].

Останньою воєнною операцією арабо-ізраїльської війни 1948–1949 рр. було витіснення ізраїльтянами 6-9 березня 1949 р. нечисленних йорданських патрулів з пустелі Негев. Не чинячи опору, араби залишили пустелю, а євреї 10 березня вийшли до невеликого арабського села Умм Рашраш на березі Акабської затоки. У цьому місці Ізраїль згодом збудував порт Ейлат, отримавши, тим самим, вихід в басейн Індійського океану [19, с. 281].

На острові Родос були проведені переговори між Ізраїлем та арабськими державами. Ізраїль підписав угоди про перемир'я з Єгиптом у лютому, з Ліваном – у березні, з Трансйорданією – в квітні, Сирією – в липні 1949 р. Саудівська Аравія формально не брала участі у війні, а Ірак відмовився підписувати мирну угоду [1].

Переговори між ізраїльською та арабською сторонами відбувалися на грецькому острові Родос за посередництва представників ООН. Аби підкреслити невизнання законності існування Держави Ізраїль, представники делегацій арабських країн вели переговори з ізраїльтянами виключно через

представників ООН. За умовами перемир'я між арабськими країнами та Ізраїлем було встановлені тимчасові кордони, так звану «зелену лінію» з обох сторін якої утворювалися демілітаризовані зони. Контроль за дотриманням перемир'я було покладено на спеціальну комісію ООН. Фактично, цією війною Ізраїль пройшов бойове хрещення в якості нового державного утворення, довівши спроможність на власне існування. Поза сумнівом, успіхам Ізраїлю, у цій війні, сприяла військова підтримка Радянського Союзу, що в умовах початку холодної війни було спробою СРСР закріпити свій вплив на Близькому Сході і протидіяти аналогічним намірам США. Одним із наслідків війни, також, стало утворення Палестинської держави, що у свою чергу потягнуло за собою загострення проблеми палестинських біженців, що залишали окуповану Ізраїлем територію (бл. 1 млн осіб) [35, с. 80].

У результаті війни Ізраїль додатково до визначених йому ООН територій захопив 6,7 тис. кв. км земель, що мали увійти до складу арабської держави. З окупованих земель змушені були тікати близько 750 тис. арабів. За даними ООН, на початок 50-х рр. за межами Палестини перебувало 906 тис. арабських біженців. У межах єврейської держави залишилося не більше 200 тис. арабів [1].

Для допомоги арабським утікачам з Палестини 1 квітня 1950 р. створено Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинцям та організації робіт (БАПОР). Ізраїль проігнорував прийняту в грудні 1948 р. постанову ООН №194 про забезпечення умов для повернення арабських біженців, погодившись на квотоване повернення не більше 100 тис. біженців. Будинки арабів, які покинули свою батьківщину, знищували, а залишені захоплені таким чином землі в оренду новим єврейським поселенцям. Арабські ними землі передавали в «Єврейський національний фонд». Згодом цей фонд роздав країни, на території яких опинилися палестинські біженці, провадили політику протидії асиміляції прибульців, оселяючи їх у спеціальних таборах. Маючи надію повернути окуповані євреями землі, арабські лідери зберігали невизначений статус на екстремістські впливи [1].

На вимогу світового співтовариства, в Швейцарії розпочалися переговори про широкомасштабні мирні угоди між арабами та євреями. Оскільки переговори не давали надії на успіх, 9 грудня 1949 р. на Генеральній асамблеї ООН поставлено питання про поділ Єрусалима на єврейську та арабську частини та надання йому міжнародного статусу. У відповідь Ізраїль в односторонньому порядку оголосив Єрусалим своєю столицею, а 16 грудня 1949 р. король Трансйорданії Абдаллах, незважаючи на заперечення Ліги арабських держав, приєднав окуповану під час війни територію Палестини. Приєднавши західний берег річки Йордан, Абдаллах проголосив створення єдиної держави Хашимітського Королівства Йорданії. Було скликано парламент з представників палестинців та йорданців, який 24 квітня 1950 р. ратифікував це рішення. Арабські країни відмовилися визнати анексію палестинських земель і встановили дипломатичні відносини з урядом палестинських арабів Ахмеда Хільми-паші, що існував ще з вересня 1948 р. у Секторі Гази [19, с. 281].

Отже, Ізраїль зіткнувся із загрозою своєму існуванню одразу після свого створення. Причиною того, що вони вистояли попри те, що усі їхні сусіди об'єдналися для їхнього знищення був досвід та підготовка. Ізраїльтяни знали, що араби підуть на них війною, а тому змогли добре підготуватись. На відміну від арабів, чий бойовий досвід був порівняно невеликим, багато євреїв брало участь у Другій світовій війні, вони були загартованими та навченими воїнами, які були готові застосувати свої знання та навички проти ненавчених арабських армій. Арабські держави недооцінили ізраїльтян і кожен з них переслідував свої цілі, що і визначило результат конфлікту.

2.3 Боротьба з колоніальною системою та повалення монархії в Єгипті

26 серпня 1936 р. в Лондоні був підписаний союзний договір. Згідно з умовами договору Великобританія та Єгипет повинні надавати допомогу один

одному у разі війни, проводити консультації під час конфліктів, забороняв ворожі дії між ними. Єгипет не міг укласти угоди з іншими державами, що ясно показувало, залежність від Британії. Під виглядом військового союзу, Англія не тільки збільшила свою військову присутність в країні, але й зобов'язала Єгипет побудувати усю необхідну для них інфраструктуру. Самі війська розташовувались в Суецькому каналі, Каїрі та Александрії. Тобто у випадку непокірності єгиптян, англійці могли в рекордний час захопити найважливіші об'єкти та міста держави. Зі своєї сторони Британія сприяла прийняттю Єгипту до Ліги Націй.

У випадку війни, безпосередньої загрози війни чи надзвичайної міжнародної ситуації Єгипет зобов'язувався надавати в розпорядження Лондона свою територію та всі ресурси. Договір визначав, що коли через 20 років після його підписання проблема присутності британських військ не буде вирішена, то це питання слід передати на арбітраж Ліги Націй. Велика Британія погодилась на відновлення єгипетсько-британського кондомініуму на території Судану, примусивши Єгипет визнати її права на цю країну. Фактично влада в Судані, як і раніше, була сконцентрована в руках британського генерал-губернатора, який правив від імені двох д-ав. Єгипет знову одержав можливість надсилати свої війська до Судану, проте кількість цих військ та їхнє місцезнаходження визначав генерал-губернатор [52, с. 49].

На час закінчення Другої світової війни Єгипет був однією із шести існуючих в той час у світі незалежних арабських країн. Однак, попри формальну незалежність, Лондон справляв великий вплив на зовнішню та внутрішню політику країни, а на її території розташовувалися британські війська. Король Фарук (1920 – 1965 р), якого західна преса називала королем-плейбоєм, був відомий не тільки через свої якості політика, як завдяки великій колекції порнографічних листівок та схильності до азартних ігор. Він майже не втручався у політичне життя країни. Реально за владу в Єгипті суперничали три політичні сили: помірковано налаштовані до Великобританії політики із королівського оточення, радикальні ісламісти із організації Брати-мусульмани

та зосереджені навколо партії Вафд арабські націоналісти. Конфлікт між цими політичними силами визначив характер розвитку Єгипту у другій половині 40-х - на початку 50-х рр. [16].

Головною дилемою зовнішньої політики Єгипту, що впливала також і на внутрішньополітичне життя, стало підписання продовження дії британсько-єгипетської угоди 1936 р. про режим перебування британських військ на єгипетській території. У жовтні 1946 р. уряд підписав а Лондоном нову угоду, яка зберігала британські військові контингенти. Нова угода викликала сплеск обурення значної частини єгиптян, які були незадоволені капітулянтською позицією уряду. Ще під час підготовки до підписання угоди в Єгипті відбулися десятки демонстрацій протесту, кілька з яких закінчилися кровопролиттям: 51 особа загинула й 463 було поранено. Парламент відмовився ратифікувати угоду про британські військові бази, після чого єгипетський уряд передав питання про британську військову присутність на розгляд Ради безпеки ООН. Однак міжнародне співтовариство не змогло вирішити цього питання [9].

Незадоволені позицією влади, яка на їхню думку, не захищала національні інтереси Єгипту, Брати-мусульмани розпочали збройну боротьбу з урядом. 28 грудня 1948 р. члени цієї організації вбили прем'єр-міністра, після чого почалися репресії проти мусульманського підпілля. У лютому 1949 р. таємна поліція вбила засновника Братів-мусульман Хасана аль-Банну. Після його смерті на певний час ісламістський рух пішов на спад.

У 1947 р. Рада Безпеки ООН розглядала ліквідацію нерівноправних угод між Єгиптом та Великобританією, а також виведення британських військ. Це питання піднімалось десять разів, але Англії вдалося залишити все без змін, мотивуючи свою надмірну присутність в Єгипті нестабільністю як в самому Єгипті так і в регіоні [36, с. 203].

Спроби міжнародного співтовариства після Другої світової війни зі створення в Палестині двох держав (арабської та єврейської) були невдалими, оскільки плани поділу не задовольняли ні арабів, ні євреїв. Арабо-ізраїльський вузол суперечностей сформувався після першої війни між ними в 1948–1949

рр., коли напад низки арабських країн на щойно проголошену державу Ізраїль закінчився для арабів поразкою і втратою значних територій. Лінія розмежування стала, по суті, новим кордоном Ізраїлю. Арабські країни цього категорично не сприймали, а прагнення до реваншу і ліквідації єврейської держави тільки ускладнювало ситуацію та сприяло періодичній ескалації протистояння в наступні десятиліття [48, с. 157].

Після завершення Палестинської війни стало очевидним, що світове співтовариство зацікавлене у збереженні миру в Близькосхідному регіоні на основі підписаних Родоських угод між ізраїльтянами та арабами. У травні 1950 р. після зустрічі міністрів закордонних справ США, Британії та Франції було опубліковано спільну тристоронню заяву. Скасовуючи ембарго на продаж зброї до країн, котрі зобов'язувалися не здійснювати агресивних військових дій, великі держави декларували намір удатися до відповідних заходів у рамках ООН або й поза нею проти країн-агресорів, застерігаючи при цьому саме арабів від планів антиізраїльського реваншу. Завдяки жорсткій позиції великих держав удалося загасити новий конфлікт, що розпочався у 1951 р. окупацією ізраїльтянами демілітаризованої зони Ель-Ауджа на півночі Синайського півострова. Однак подібні конфлікти, що відбулися і в інших демілітаризованих зонах, змусили Ізраїль, посилаючись на потреби створення умов для власної безпеки, окупувати ці зони [15].

Страшна поразка, що спіткала арабські армії в 1948 р., призвела до загострення внутрішніх арабських проблем і спричинила ріст екстремістських організацій, які швидко набирали силу на політичній арені в мусульманському світі. В багатьох арабських країнах почались заворушення, відчувалось наближення революції. Король Йорданії Абдаллах секретно ухвалив угоду, яка мала лягти в основу мирного договору з Ізраїлем. У липні 1951 р. його вбили агенти єрусалимського муфтія хаджі Аміна ель-Хусейні на сходах мечеті на Храмовій горі в Єрусалимі. У Єгипті прем'єр-міністр Єгипту Нокраші-паша був убитий після поразки у війні. У 1949 р. генерал Хусні Займ скинув сирійський уряд, але вже у 1951 р. і він сам був повалений. У Сирії почалися часті військові

перевороту. Британський уряд намагався включити Йорданію в прозахідний близькосхідний союз Багдадський пакт. Як наслідок цього, у грудні 1954 р. в Йорданії спалахнули хвилювання. Після цього йорданський уряд змінив курс і зайняв антизахідну позицію: Глаб-паша та інших британських офіцерів Арабського легіону було звільнено. Почастішали атаки озброєних груп фedaїнів на ізраїльські об'єкти.

На парламентських виборах 1950 р. перемогли представники Вафду, що змусило короля призначити новим керівником уряду одного з найстаріших політиків країни, послідовного прихильника націоналістичної ідеї Мустафу Наххас-пашу. Вп'яте ставши керівником уряду, він спробував продовжити переговори про перебування британських військ на території Єгипту, але вони завершилися безрезультатно.

Ситуація загострилася і 15 жовтня 1951 р. Каїр прийняв рішення про денонсацію угоди 1936 р., разом із угодами про спільне володіння Суданом. У відповідь Лондон направив додаткові сили у зону Суецького каналу. Єгипет не злякався і вивів усіх своїх працівників, які обслуговували військові бази і вимкнули постачання електрики, газу та води. На місцях єгиптяни організовувались у партизанські загони, які постачались та навчались єгипетськими офіцерами. В кінці 1951 р. – на початку 1952 р. між єгипетськими та британськими військовими відбулась серія зіткнень. В результаті в Каїрі почалися масові заворушення та погроми усього, що асоціювалося із європейцями. В загальному було спалено більше 700 будівель.

Король був змушений реагувати на ці події. Він розпустив уряд та проштовхнув запровадження надзвичайного стану. Це призвело до урядової кризи в 1952 р. і масових арештів партизан.

23 липня 1952 р. у Єгипті відбувся антимонархічний переворот, який вплинув не лише на внутрішньополітичне життя Єгипту, але й на баланс сил на Близькому Сході. Захопивши владу, група вільних офіцерів скинула короля Фарука. Змушений відректися від престолу на користь свого сина Ахмеда Фуада, якому не було навіть року, Фарук відплив до Італії. Регентом при новому

королеві було призначено його дядька Алі Махір-пашу. Король-немовля не зміг завадити «вільним офіцерам» проголосити Єгипет 18 червня 1953 р. республікою. Головою держави став генерал-лейтенант Мухаммед Нагіб, що був найстаршим за званням в організації вільних офіцерів. До того ж він був популярний завдяки виявленій під час війни 1948–1949 рр. особистій відвазі. Після приходу до влади вільні офіцери звільнили політичних в'язнів, відмінили цензуру, проводили арешти корупціонерів та розпустили таємну поліцію. Але для зміцнення своєї влади, вони почали призначати офіцерів на адміністративні посади [42].

Серед вільних офіцерів також виділявся молодий полковник Гамаль Абдель Насер. Дуже швидко він взяв участь у боротьбі за владу і набирав прихильників. Він відрізнявся від Нагіба тим, що був набагато радикальнішим у своїй позиції щодо Великобританії та Ізраїлю. У 1954 р. Мухаммед Нагіб був усунутий від влади, а новим президентом Єгипту став Насер. Більшість населення ніяк не відреагувало на це, але Брати-мусульмани, які раніше підтримали переворот, були незадоволені як самим Насером, так і своєю слабкою позицією в управлінні державою. У результаті 26 жовтня 1954 р. на нового президента був скоєний замах. Після цієї події, Г. Насер розгорнув репресії проти ісламістів та заарештував кілька тисяч їхніх прихильників. У результаті Брати-мусульмани як організація на певний час припинила свою діяльність.

Новий лідер Єгипту, не приховуючи своїх антизахідних поглядів, негайно почав здійснювати своє бачення розвитку держави та арабського світу. Він проводив агітацію народних мас арабського світу з метою скидання місцевих режимів і об'єднання усіх арабських народів під керівництвом Єгипту.

Королівський режим був повалений не без причин і його наступники повинні були вирішувати усі проблеми, які їм дістались у спадок. У внутрішній політиці були значні негаразди із економічною та соціальною сферами. На початку 50-х Єгипет був бідною аграрною державою, де лише 10 % не жили за межею бідності. Окрім того, третина оброблюваної землі належала великим

землевласникам у той час, як мільйони селян взагалі не мали землі. У зв'язку з чим і була проведена аграрна реформа. Було встановлене обмеження на кількість землі, якою могла володіти одна особа, проведено перерозподіл землі, створені сільськогосподарські кооперативи і розбудовувалась інфраструктура.

Гамаль Насер не стримувався і на міжнародній арені. Через два місяці після повалення королівської влади, вільні офіцери висунули Англії вимогу евакуювати її війська з Суецького каналу. Для посилення тиску на британців, було здійснено кілька атак на військові бази. У відповідь Британія заморозила єгипетські кошти. Коли дві сторони вже готові були дійти компромісу в ході переговорів, втрутився Ізраїль. Євреї організували напади на західні бібліотеки та кінотеатри, але згодом були викриті та затримані. Насер вислав всіх євреїв із Єгипту, а в самому Ізраїлі невдала операція стала причиною падіння кабінету Моше Шарета.

Єгипет зумів домогтися скорочення британського контингенту на його території до 20 тисяч, що було в чотири рази менше ніж до цього, а ті хто залишився повинні були покинути країну до 1956 р. Проте, у випадку війни, яка перешкоджала б судноплавству Суецьким каналом, Великобританія могла надіслати війська на свої військові бази, які законсервовувались. США хотіли, щоб Єгипет продовжував свій курс реформ і тому надали йому 40 млн. доларів у вигляді субсидій.

28 березня 1955 р. Г. А. Насер уперше публічно сформулював 6 принципів єгипетської революції: 1) ліквідація імперіалізму, 2) ліквідація феодалізму, 3) ліквідація капіталістичних монополій, 4) встановлення соціальної справедливості, 5) створення єдиної сильної національної армії, 6) встановлення дійсно демократичної системи. Вони мали лягти в основу моделі оновлення єгипетської держави [45, с. 215].

28 червня 1956 р. була прийнята нова конституція країни. Єгипет проголошувався республікою, а єгипетський народ - частиною арабської нації. Законодавча влада належала парламентам – Національним зборам, що обиралися шляхом загальних таємних виборів на 5 років. Головою держави був

президент з широкими повноваженнями. Президентом був обраний Гамаль Абдель Насер [42].

Отже, хоча в 1922 р. Великобританія проголосила незалежність Єгипту, але де-факто він залишався під протекторатом англійської корони. Цей статус був закріплений в договорі 1936 р., де чітко вказувалось, що Єгипет повинен забезпечувати англійські війська, розташовані на території його найважливіших міст та у Суецькому каналі, всім необхідним, а сам не мав права проводити самостійну зовнішню політику. Ситуація ускладнювалась корупцією, а король Фарук не міг з ними впоратись. Ситуація загострилась з появою підпільного ісламістського руху. В цих обставинах військові вирішили взяти ситуацію під контроль і повалили короля в ході Липневої революції. Саме Мухаммед Нагіб, а після нього Гамаль Абдель Насер, лідери Вільних офіцерів, були тими хто зміг перебудувати Єгипет з відсталого аграрної держави в одного із лідерів арабського світу.

РОЗДІЛ 3

ЗАГОСТРЕННЯ ВІДНОСИН НАПЕРЕДОДНІ ТА ПІД ЧАС СУЕЦЬКОЇ КРИЗИ

3.1 Причини та передумови

Спочатку Ізраїль тепло поставився до зміни режиму у Єгипті. Дійсно, цілі революції та перші контакти з режимом Насера вселяли надію. Але Насер, з його сумішшю крайнього арабського націоналізму і радикалізму, з його прагненням здобути першість в арабському світі, лідерство в мусульманському світі та чільне становище Русі Неприєднання, який він створив разом із президентами Тіто та Неру, з часом запалав лютою та сліпою ненавистю до Ізраїлю. Це наблизило Єгипет до трагедії.

У 1955 р. Сирія, Саудівська Аравія та Єгипет створили військові структури спільного військового командування. У квітні наступного р. до них приєднався Йемен. Створюючи антиізраїльську коаліцію, 25 жовтня 1956 р., Єгипет підписав з Йорданією та Сирією угоду про спільне військове керівництво, яка передбачала призначення єгипетського головнокомандуючого силами сусідніх з Ізраїлем арабських країн [2].

Наприкінці 1955 р. Єгипет і Чехословаччина уклали договір про передачу значної кількості військової техніки. Єгипет отримав сучасне озброєння. Це, проголосив Насер, стало ключовим моментом у майбутній битві за руйнацію єврейської держави. Єгипет отримав 530 одиниць бронетанкової техніки (230 танків, 200 бронетранспортерів, 100 самохідних знарядь), близько 500 стволів артилерії та 200 винищувачів, бомбардувальників і транспортних літаків, а також есмінці, торпедні катери та підводні човни. Так виник серйозний радянський плацдарм на Близькому Сході. Договір про постачання зброї з країн Східного блоку тільки посилив амбіції Насера. Він став лідером у боротьбі з імперіалізмом Заходу на Близькому Сході і, таким чином, серйозно заважав британським та французьким інтересам у цьому регіоні. Насер підтримував радикальні уряди Африки, сприяв атакам федаїнів на Ізраїль, а також допомагав

революціонерам Фронту Національного Визволення, які боролися проти влади французів у Алжирі. Саме тут інтереси Ізраїлю та Франції зійшлися. У результаті Шимон Перес (тоді – енергійний генеральний директор Міністерства оборони Ізраїлю) домогся співпраці між обома країнами в різних галузях. Ізраїль почав отримувати зброю з Франції (але, незважаючи на ці постачання, у Єгипту було вчетверо більше зброї, ніж у Ізраїлю напередодні Синайської кампанії) [8, с. 171].

Паралельно із цими подіями, Єгипет почав блокувати прохід ізраїльських суден у міжнародних водах – порушуючи угоду про перемир'я 1949 р. та міжнародне право. Ізраїльські судна, що прямували з південного ізраїльського порту Ейлат до портів Африки та Далекого Сходу, мали проходити через Тиранську протоку, ворота Червоного моря. Насер закрити протоку, встановивши берегову артилерію в Рас-Насрані. Єгипет також заборонив ізраїльським суднам проходити і по Суецькому каналу – всупереч резолюції Радбезу ООН 1951 р., яка засудила цей крок. Але й після ухвалення цієї резолюції єгиптяни, за політичної підтримки Радянського Союзу, перешкоджав свободі мореплавства та затримували ізраїльські судна, вантажі та моряків.

Під час переговорів із Великобританією Г. Насер виборов рішення про виведення англійських військових із зони Суецького каналу, де вони, за договором між Англією та Єгиптом, стояли понад вісімдесят років. Насер вів переговори зі Сполученими Штатами та Великобританією про позику з Міжнародного Банку Реконструкції та Розвитку для фінансування будівництва Асуанської греблі на Нілі. Гребля могла дати електроенергію, стримувати розливи Нілу, зрошити пустелі, значно збільшити посівні площі Єгипту. Паралельно Насер підтримував діалог з СРСР. Його намір отримати вигоду від протистояння між Заходом і Сходом розлютила державного секретаря Джона Фостера Даллеса.

Великі плани модернізації сільського господарства країни єгипетське керівництво пов'язувало з будівництвом висотної Асуанської греблі. Реалізація цього проекту мала забезпечити зрошення великої території верхнього Єгипту.

Проект було оцінено у 1 млрд. дол. У грудні 1955 р. США, Великобританія та Міжнародний банк реконструкції та розвитку розглянули прохання Єгипту про позику на будівництво греблі. Єгиптянам запропоновано позику в 270 млн. дол. (США — 56 млн., Великобританія - 14 млн. і МБРР — 200 млн. дол.) щорічними квотами по 70 млн. дол. Єгипет не був задоволений ні обсягами, ні графіком планованого кредитування. На початку 1956 р. під тиском єврейського лобі США відмовилися від узгодженого проекту, а 19 липня остаточно відмовили Каїрові в позиці. Відмова була мотивована тим, що економіка Єгипту не витримає освоєння таких великих коштів [20, с. 112].

Щоб краще зрозуміти розвиток Суецької кризи, варто повернутись у минуле, коли у 1875 р. британський прем'єр-міністр Бенджамін Дізраелі, лорд Біконсфілд, без узгодження з парламентом придбав велику кількість акцій Суецької компанії. Це рішення забезпечило Великій Британії зручний доступ до Єгипту, адже Суецький канал був найкоротшим морським шляхом із Північної Атлантики та Середземного моря до Індійського океану.

Суецька компанія, створена за участі французького, британського й американського капіталу, перетворилася на потужне міжнародне підприємство з адміністративним центром у Парижі. Через структуру володіння акціями вирішальний вплив у компанії залишався за британською дипломатією.

Після Другої світової війни канал став одним із ключових транспортних коридорів світу: ним проходила приблизно шоста частина світового морського судноплавства, чверть зовнішньої торгівлі Великої Британії, 8% французького товарообігу та значний обсяг транспортування американської нафти.

З часом Суецьку компанію почали називати «державою в державі», оскільки вона фактично не підкорялася єгипетським законам, хоча формально була єгипетським підприємством і мала діяти за місцевим законодавством. Компанія поступово почала диктувати власні правила самому Єгипту.

Таким чином, Суецький канал став об'єктом особливої уваги урядів Великої Британії та Франції, які прагнули зберегти свої геополітичні й економічні позиції в регіоні.

Саме тому 27 липня 1956 р. розлючений Насер націоналізував Компанію Суецького каналу, зайняв зону каналу і розірвав Англо-Єгипетський договір. Таким чином він розраховував покрити витрати на будівництво греблі.

Очікувано, Англія і Франція розцінили захоплення каналу як загрозу своїм стратегічним інтересам та шляхам доставки нафти. Вони приступили до підготовки операції, спрямованої на захоплення зони каналу. Вони розраховували, що опосередковано це призведе до падіння Насера. Для цього Англія і Франція почали перекидання військ на Мальту та Кіпр. Хоча ця кампанія не була пов'язана з арабсько-ізраїльською проблемою, вона не могла не вплинути на хід справ у регіоні. Ізраїльський уряд розумів це та ухвалював відповідні рішення [24, с. 109].

На той час ізраїльське керівництво дійшло висновку, що Насер готується до вирішальної війни з Ізраїлем. Про це свідчило створення у жовтні 1955 р. спільного військового командування Сирії та Єгипту, до якого у 1956 р. приєдналася Йорданія. Блокада Суецького каналу та Акабської затоки була частиною тотальної економічної війни проти Ізраїлю. Рейди федаїнів на ізраїльську територію почастишали, завдаючи шкоди мирним мешканцям: так, у 1955 р. 260 ізраїльських громадян були вбиті або поранені федаїнами. Єгиптяни могли швидко навчитись користуватись поставленим Радянським блоком озброєнням. Ізраїль не міг сидіти склавши руки, поки Насер готувався до війни. Тому в липні 1956 р. Давид Бен-Гуріон дійшов висновку, що Ізраїль повинен завдати превентивного удару. Він дав вказівки ізраїльському генштабу підготуватися до проведення кампанії у 1956 р., зосередивши зусилля насамперед на відкритті Тиранської протоки для ізраїльських суден.

У процесі підготовки кампанії Ізраїль акцентував свою діяльність на дипломатичній арені, щоб прискорити постачання зброї з Франції. За словами Моше Даяна, який тоді був начальником генштабу, ізраїльський військовий аташе в Парижі телеграфував йому 1 вересня 1956 р., що Франція та Великобританія готуються зайняти зону Суецького каналу. Аташе також

повідомив, що адмірал П'єр Барьо, призначений заступником командувача об'єднаних сил союзників, вважає, що до операції слід залучити Ізраїль.

Бен-Гуріон наказав військовому аташе висловити принципову згоду Ізраїлю. Через шість днів відбулася підготовча зустріч між ізраїльськими та французькими військовими. Тим часом Шимон Перес продовжував у Парижі переговори з міністром оборони Франції Морісом Бурж-Монурі. Наприкінці місяця зустрілися ізраїльська та французька делегації. ізраїльську делегацію очолювала міністр закордонних справ Голда Меїр, до складу делегації входили Перес та Даян. У складі французької делегації були міністр закордонних справ Крістіан Піно та міністр оборони. У міру того, як тривала підготовка до висадки в Єгипті, франко-ізраїльські зустрічі почастишали. 21 жовтня, на запрошення французького уряду, Бен-Гуріон вилетів у Севр у супроводі Шимона Переса та Моше Даяна. У цих переговорах за участю прем'єр-міністра Франції Гі Молле взяла участь і британська делегація, до якої входили міністр закордонних справ Англії Селвін Ллойд та один високопоставлений державний службовець. Бен-Гуріон вагався через свою глибоко вкорінену недовіру до англійців. Після довгих переговорів плани кампанії були складені так, щоб перші кроки Ізраїлю не здавалися вторгненням до Єгипту, щоб Ізраїль зміг вивести свої війська, якщо англійці та французи не виконають своєї частини зобов'язань за угодою [67, с. 125].

На плани сторін вплинуло й те, що руки Сполучених Штатів і Радянського Союзу були скуті через низку обставин, чи так вважали учасники переговорів. У Сполучених Штатах були в розпалі президентські вибори, і можна було припустити, що президент Ейзенхауер утримається від ухвалення важливих міжнародних рішень, які могли б перешкодити його переобранню. Радянський Союз, зі свого боку, був зайнятий у Східній Європі: за три місяці до кампанії радянські війська придушили людей, бажаючих демократизації в Угорщині та Польщі.

До жовтня 1956 р. єгипетська загроза Ізраїлю стала набувати все більш і більш активних форм. Напади федаїнів досягли свого апогею – як за

інтенсивністю, так і за згубними результатами. Тактика відповідних каральних операцій, яку проводив Ізраїль, не призводила до повного та переконливого вирішення цієї проблеми. Ситуація, що склалася в цілому в регіоні, давала Ізраїлю шанс прорвати єгипетську блокаду ізраїльських морських шляхів та ліквідувати військову загрозу прикордонним районам. Цілі кампанії були наступні: повна чи часткова ліквідація загрози, якою була єгипетська армія в Синаї, знищення структури груп федаїнів; забезпечення свободи навігації в Тиранській протоці. Досягнення цих цілей дозволило б Ізраїлю після завершення кампанії вести переговори з позиції сили.

Отже, причиною початку Суецької кризи були не тільки неоднозначні дії та амбіції Насера, насправді тут переплелися кілька причин. Хоча Єгипет був тим, хто провокував Ізраїль до конфлікту, але Ізраїль не мовчав весь цей час і також влаштовував диверсії та рейди на території Єгипту. Саме націоналізація Суецького каналу стала причиною агресивних дій Франції та Англії, але навіть без цього вони все ще залишались імперіями і не могли дозволити існування вороже налаштованої країни по чийій території проходить такий важливий для них торговий маршрут. Можна сказати, що необережна зовнішня політика Насера, ворожість між Єгиптом та Ізраїлем і бажання зберегти своє місце серед світових гегемонів Франції та Британії і стали причиною, чому Суецька криза відбулась так, як ми знаєм.

3.2 Сили противників та операція «Кадеш»

Напередодні кампанії у жовтні 1956 р. єгипетські збройні сили на Синаї склали дві піхотні дивізії – Палестинська Восьма дивізія, дислокована в районі Гази – Рафаха, та Третя піхотна дивізія, дислокована в районі Ель-Аріша – Абу-Агейли. Бронетанкова бригада, що базувалася в Бір-Гафгафі, курсувала між своєю базою та Бір-ель-Хаммою, на захід від Абу-Агейли, по центральній магістралі Синаю. Піхотна бригада утримувала висоти на захід від перевалу Мітла, поблизу порту Суец. Інші важливі сектори центру та півдня Синайського

півострова патрулювалися легкими моторизованими прикордонними військами, які мали у своєму розпорядженні броньовані джипи та бронетранспортери [8, с. 176].

З іншої сторони Ізраїль застосував у бойових діях дев'ять бригад – шість піхотних (1-шу, 4-ту, 9-ту, 10-ту, 11-ту, 12-ту), 202-гу парашутну бригаду, 7-му бронетанкову бригаду та дві мотопіхотні бригади (27-му та 37-му).

Зазвичай війни розпочинаються масованим ударом — вторгненням танкових колон, бомбардуванням з моря та неба, артобстрілами, і супроводжуються швидким просуванням військ на кількох ділянках фронту.

Але Синайська війна не починалася за цим класичним сценарієм, вона, навпаки, розпочалася тихо і ніби нерішуче. У першу добу Єгипет навіть не міг зрозуміти, що це війна, а не просто каральна операція у відповідь на рейди федаїнів. Війна була розпочата таким чином для того, щоб Ізраїль міг згорнути операцію і відступити, якщо англо-французькі союзники не реалізують своєї частини плану [55].

Для того, щоб зберегти перевагу раптовості і водночас пояснити причини мобілізації ізраїльської армії – а приховати це було неможливо, – Ізраїль інсценував підготовку великої операції проти Йорданії – відплату за атаки терористів з йорданської території [8, с. 178].

10 жовтня, у відповідь на вбивство двох ізраїльських сільськогосподарських робітників в апельсиновому саду біля кордону, ізраїльські збройні сили завдали сильного удару по прикордонному місту Калькілія й атакували поліцейський форт та його гарнізон – солдатів йорданського Арабського легіону. У цьому бою Ізраїль зазнав важких втрат – 18 убитих і понад 50 поранених.

Напруга зросла, коли король Хусейн висунув вимогу до командувача британськими збройними силами на Близькому Сході кинути літаки британських ВПС на допомогу Арабському легіону відповідно до англо-йорданського договору про оборону. Іракська дивізія приготувалася до перекидання до Йорданії. Британський повірений у справах повідомив Бен-

Гуріону, що, якщо Ізраїль знову розпочне військові дії проти Йорданії, Великобританія прийде їй на допомогу. Бен-Гуріон відповів, що, якщо іракські війська вступають до Йорданії, Ізраїль збереже за собою свободу дій.

Тому приготування до Синайської кампанії були сприйняті за кордоном як підготовка до військової операції проти Йорданії – тим більше, що за кілька днів до цього Йорданія поступилася тиску Єгипту і приєдналася до єгипетсько-сирійського антиізраїльського військового пакту.

Кампанія розпочалася 29 жовтня 1956 р. о 17:00 з зухвалого висадження парашутного десанту в глибині центрального Синаю, на східному вході до ущелини перевалу Мітла, за 156 миль від ізраїльського кордону та за 45 миль від Суецького каналу.

У десанті брали участь 395 парашутистів – батальйон ударної 202-ї парашутної бригади під командуванням підполковника Рафаеля Ейтана. Чотири роти парашутистів летіли у 16 літаках Дакота у супроводі 10 винищувачів Метеор. Водночас 12 реактивних винищувачів Містер патрулювали вздовж Суецького каналу. Всупереч багатьом повідомленням, французька авіація не брала участі в операціях на Синаї [8, с. 179].

За дві години до висадки десанту на перевалі Мітла чотири ізраїльські поршневі винищувачі Мустанг Р-51 часів Другої світової війни здійснили приголомшливий за зухвалістю бойовий виліт для знищення єгипетської комунікаційної мережі: летячи за чотири ярди над землею, вони рвали своїми пропелерами та крилами телефонні лінії, які були проведені над землею і зв'язували єгипетські штаби та частини.

Такі зухвалі перші кроки війни ґрунтувалися на точній оцінці противника.

Зайняття перевалу Мітла відривало південний Синай від північного сектору, де знаходились основні концентрації єгипетських військ на Синаї; перерізало головні транзитні магістралі для підходу підкріплень від Суецького каналу через перевал Мітла і далі вздовж по хребту Синаю на північний схід, на Бір-ель-Хасну, Ель-Арїш та Абу-Агейлу, і на схід, на Нахле.

З стратегічної та психологічної точки зору, десант не становив прямої небезпеки для основних мас єгипетських військ на Синаї. Ізраїльтяни вважали, що єгиптяни сприймуть висадку десанту не як початок війни, а як великий каральний рейд за лінію фронту. Тому військова машина Єгипту не одразу запрацювала на високих обертах.

Фактор раптовості був особливо важливим для Ізраїлю: ізраїльські політики усвідомлювали, що мине небагато часу, і в конфлікт втрутяться наддержави та ООН. З цих міркувань початок кампанії не супроводжувався повітряним нальотом для придушення єгипетської авіації. Це також допомагало створити враження, що це всього лиш великий рейд, а війна.

З дипломатичної точки зору, рейд явно загрожував Суецькому каналу, тим самим надаючи англо-французьким військам привід для втручання – для захисту каналу.

Десант в Мітлі був класичною реалізацією основних принципів війни. Елемент несподіванки було збережено – протягом 24 годин єгиптяни гадали, навіщо ізраїльтяни здійснили цю операцію і чи є вона лише каральним рейдом, чи початком загальної війни. Їм не було зрозуміло, де у випадку війни буде завдано головний удар ізраїльських сил. Тому ізраїльтяни змогли зберегти за собою ініціативу і не втратити темпу нападу, а противник усе ще не розумів, що, власне, відбувається [66].

Батальйон парашутистів Ейтана зайняв оборонні позиції на схід від входу в ущелину перевалу Мітла. Увечері 29 жовтня в його розташування були скинуті з парашутами додаткові види зброї: 4 протитанкові гармати, 2 важких міномети, вісім джипів розвідки, боєприпаси та інше.

Наступна фаза операції була безпосередньо пов'язана з першою. Зберігаючи видимість глибокого рейду в тил противника, ізраїльтяни встановили прямий зв'язок з батальйоном парашутистів. Це завдання виконали воїни 202-ї бригади парашутистів під командуванням полковника Аріеля Шарона.

Ці батальйони були зосереджені на йорданському кордоні, щоб посилити враження нападу, що готувався, на Йорданію. За планом авангард цих частин мав перетнути єгипетський кордон на Синаї в той самий час, коли парашути десантників розкриються над перевалом Мітла.

За 10 годин до висадки десанту Ейтана, 202-га парашутна бригада Аріка Шарона залишила місце збору біля йорданського кордону і рушила пустельними дорогами до єгипетського кордону, до якого було 65 миль. Запізнившись на 18 хвилин, бригада перетнула єгипетський кордон і, розвиваючи прорив, рушила по Синаю повз Кунтілу, Темед та Нахле.

У команді було два батальйони парашутистів, два батальйони мотопіхоти, одна рота легких танків АМХ, батальйон польової артилерії, що стріляв 25-фунтовими снарядами, і батальйон важких мінометів.

Маршрут на Мітлу проходив через три єгипетські укріплені райони. Перший із них, Кунтіла, лежав біля ізраїльського кордону. Частина розвідників бригади атакувала Кунтілу, а авангард атакував із заходу. Західне сонце сліпило захисників Кунтіли і ті, після короткої перестрілки, залишили свої позиції. Незважаючи на численні технічні та організаційні проблеми – важкий шлях у пісках, загрузлі та забуксовані всюдиходи, нестачу пального, поломки, – авангард рушив на пост Темед, сильно укріплену позицію, оточену мінними полями та колючим дротом. Пост утримували дві піхотні роти. Коли сили Шарона дійшли до Темеда, лише два з 13 танків залишалися у строю. Пост розташовувався на висотах Темед по обидва боки дороги мав траншеї для кулеметів та артилерії. Атака на пост почалася на світанку 30 жовтня і йшла зі сходу. Цього разу промені світанку сліпили захисників, які й без того мало що бачили через дим та пил, піднятий наступаючою колоною. Штурм висоти вели танки АМХ, що залишилися у строю, за ними йшли всюдиходи та джипи. Бій тривав сорок хвилин, після чого опір захисників був подоланий. Нахле, останній укріплений пункт, служив штабом батальйону єгипетських прикордонних військ та тренувальним центром терористів-федаїнів. Відбивши наліт єгипетських літаків типу МіГ і Вампір, Шарон розпочав артобстріл

Нахле, і до 17:00 30 жовтня укріплення були захоплені. Тієї ж ночі, о 22:30, обидва підрозділи бригади парашутистів з'єдналися [8, с. 181].

Вранці 30 жовтня у єгипетському таборі ще зберігалось почуття невизначеності – вони не могли зрозуміти, які цілі переслідує Ізраїль. Міністр оборони Єгипту та командувач збройними силами генерал Абд-ель-Хакім Амер відмінив свій візит до Йорданії.

2-га єгипетська бригада була кинута із Суеца до перевалу Мітла – атакувати ізраїльські війська, що вторглися. 5-й батальйон цієї бригади, якому була додана одна рота 6-го батальйону, з додатковим озброєнням – станковими кулеметами, гарматами та важкими мінометами, рушив від каналу до перевалу Мітла, незважаючи на нальоти ізраїльської авіації.

Втративши значну частину своїх машин і бойової техніки, батальйон проник в ущелину перевалу і зайняв вогневі позиції у природних печерах, що прорізали північну та південну сторони ущелини. Печери та вогневі позиції на скелях дозволяли захисникам перекрити найбільш вузькі місця цього довгого, крутого гірського проходу. І ізраїльські льотчики не бачили цього і не змогли попередити Шарона про дислокацію єгипетських сил у районі перевалу [65].

Ізраїльтяни міцно закріпилися біля східного підйому на перевал Мітла та відрізали єгиптянам шлях підвезення підкріплень до Синаю. Тому ізраїльські офіцери вирішили, що підйом на перевал тактично і стратегічно не потрібен. На їхню думку, не було необхідності просуватися на захід у цьому напрямку, доки не буде вирівняно фронт на північному напрямку Ель-Аріш – Кантара і на центральному напрямку Абу-Агейла – Ісмаїлія.

Справді, на 31 жовтня була запланована велика операція на центральному напрямку біля Абу-Агейли. Для повітряної підтримки цієї операції були стягнуті всі резерви ізраїльських ВПС, і на серйозні військові дії в інших місцях просто не вистачало ресурсів.

Східний вхід перевалу Мітла з тактичних міркувань не був найкращою позицією в районі. Рельєф місцевості не відповідав вимогам оборони: захисники не могли ніде сховатись від все частіших нальотів єгипетської

авіації, з півночі їх могли атакувати єгипетські бронетанкові частини, що розташовувалися за 30 миль від перевалу.

Тому Шарон вирішив покращити свої позиції і попросив дозволу послати розвідувальну частину на перевал. Шарон отримав дозвіл направити на перевал патруль — за умови, що розвідка не вступить у серйозні бої.

До опівдня 31 жовтня бойова група майора Мордехая Гура вийшла на перевал. Вона складалася з двох стрілецьких рот на всюдиходах, трьох танків АМХ, розвідувальної частини бригади на вантажівках, однієї батареї важких мінометів та однієї батареї польових гармат.

На перевалі група Гура потрапила під важкий концентрований вогонь з двох сторін, але ізраїльтяни вирішили просуватися далі на захід, вважаючи, що опір єгиптян буде мінімальним. Однак через кілька хвилин зав'язався бій. Всюдихід Гура і два всюдиходи перед ним були підбиті. Екіпаж сховався біля узбіччя дороги, у ваді, і опинився у пастці, не маючи можливості відступити чи просунутися вперед.

Решта підрозділів авангарду, включно з двома танками, пронеслися по перевалу під смертоносним вогнем, а ар'єргард сил Гура, розміщений біля входу на перевал став ціллю для єгипетської авіації, а вантажівки з паливом згоріли.

Протягом семи годин, з 13:00 до 20:00, парашутисти відчайдушно билися. Гур наказав обстрілювати висоти з мінометів; Шарон надіслав йому на допомогу батальйон піхоти. Піхота піднялася по стінах ущелини і штурмувала вогневі точки противника та печери під лютим перехресним вогнем із протилежного боку ущелини та з сусідніх висот і вогневих точок [66].

Коли вже наближалась ніч, ізраїльтяни пішли на відчайдушний крок, щоб допомогти товаришам, які опинилися в пастці: доброволець прийняв вогонь єгиптян на себе, проїхавши перевалом у джипі. Він був смертельно поранений. Цей та подібні героїчні вчинки характеризували битву, в якій загинуло 38 ізраїльських парашутистів і 120 було поранено. Єгиптяни втратили близько 200

чоловік. Залишки єгипетського 5-го батальйону 2-ї бригади змогли відступити та відійти на західний берег Суецького каналу.

Ця трагічна операція, абсолютно не потрібна зі стратегічної чи тактичної точки зору, призвела до серйозних розбіжностей між Даяном і Шароном. Даян стверджував, що Шарон ввів його в оману: він просив, за словами Даяна, дозволу послати патруль на перевал. Це йому було дозволено. Але Шарон вдався до хитрощів, назвавши сплановану ним операцію патрулем, щоб отримати добро Генштабу. Даян зазнав суворої критики за те, що він не покарав Шарона.

Протягом 48 годин бригада Шарона відпочивала і лікувала свої рани. Потім вона була відправлена взяти участь у фінальному акті кампанії – в атаці на Шарм-ель-Шейх та у відкритті Тиранської протоки для ізраїльських суден. У ніч із 2-го на 3-тє листопада ізраїльська 9-та піхотна бригада вирушила в марафонський пробіг по гористій прибережній дорозі з Рас-ель-Накаба в Шарм-ель-Шейх; Шарон отримав наказ передати 4-й піхотній бригаді свою ділянку фронту на напрямку Мітла – Нахле і послати батальйон через перевал Мітла на захід до Рас-Судара. Водночас Шарон мав закинути повітряний десант – дві роти парашутистів – у Ат-Тор, за 120 миль на південь від його позицій, на березі Суецької затоки, за 40 миль на північ від Шарм-ель-Шейха. Там парашутистам належало з'єднатися з 9-ю бригадою і допомогти їй у штурмі Шарм-ель-Шейха. Ця операція призвела б до повного знищення єгипетської військової присутності на схід від Суецького каналу [8, с. 181].

Вночі дві роти парашутистів взяли Ат-Тор, опанували аеродромом і підготували його для десанту батальйону піхоти з повним викладенням. Після цього можна було наступати на Шарм-ель-Шейх.

Другою важливою битвою цієї кампанії і, можливо, найголовнішою та вирішальною – була битва при Абу-Агейлі.

Ізраїльтяни прагнули нейтралізувати основну концентрацію ворожих військ на Синаї – укріплені райони Кусейма/Абу-Агейла та Ум-Катеф – та опанувати центральною магістраллю Кусейма – Ісмаїлія. Генерал С. Л.

Маршалл, американський військовий оглядач та автор книги про Синайську кампанію*, охрестив єгипетські оборонні позиції в цій частині фронту «їжаком Абу-Агейли».

Позиції єгиптян склалися з трьох надійно укріплених піщаних пагорбів, що панували над основними перехрестями, захищених глибокими траншеями, бункерами, подвійними шарами колючого дроту, мінними полями, польовою артилерією і протитанковими гарматами [28].

Позиції замикали головний центральний напрямок. Прорив цього напрямку міг забезпечити успіх усієї кампанії.

Взявши позиції, ізраїльтяни змогли б відкрити резервний шлях до 202-ї парашутної бригади Шарона, що стояла біля перевалу Мітла. Це завдання було довірено 38-й дивізійній групі, що складалася з 4-ї та 10-ї піхотних бригад і 7-ї бронетанкової бригади, а також артилерійської частини та саперного батальйону. Групою командував полковник Іегуда Валлах, раніше – командир бригади «Гіваті», що прославилася в боях Війни за Незалежність.

Надвечір 29 жовтня, після виснажливого 12-мильного маршу по ізраїльському Негеву, два батальйони 4-ї піхотної бригади, що складалася головним чином з резервістів із району Тель-Авіва під командуванням полковника Йосефа Харпаза, розпочали наступ на два єгипетські пости поблизу ізраїльського кордону.

Ці два пости були найважливішими південними передовими оборонними позиціями єгипетської 3-ї піхотної дивізії бригадного генерала Анвара Вахаба ель-Каді. Пости були ключем до життєво важливого центрального напрямку.

Єгипетська передова лінія складалася з двох укріплень на пагорбах та аванпоста Кусейми. Їх захищали два батальйони єгипетської прикордонної охорони, піхотна рота і рота мотопіхоти на джипах. Ці частини перебували під командуванням єгипетської 6-ї бригади бригадного генерала Гаафера ель-Абда, який контролював їжака Абу-Агейли/Ум-Катефа.

Ізраїльтяни швидко виявили, що перші дві вогневі точки на пагорбах були порожні. 1-й батальйон 4-ї бригади рушив на аванпост Кусейми, що

знаходився за 11 миль від Сабхи. Просування було важким, і лише рано-вранці батальйон під важким вогнем захисників розпочав штурм аванпоста.

Штурм був завершений обома авангардними батальйонами бригади. Одразу після цього підійшов бронетанковий загін особливого призначення 7-ї бронетанкової бригади, направлений командувачем фронтом генерал-майором Асафом Сімхоні для прискорення штурму [12, с. 103].

За початковим планом, ударна 7-ма бронетанкова бригада мала вступити в бій лише на другий день боїв, з просуванням ізраїльських сил по колючках єгипетського їжака. Але тут було вирішено кинути танки в бій раніше, щоб завершити підготовчу фазу кампанії та створити міцний трамплін для кидка на єгипетську територію.

Відповідно до плану, 4-та бригада послала свій авангард із Кусейми в Нахле на з'єднання з бригадою Шарона. Це мало відкрити другий наземний шлях до парашутистів. Тим часом, підбадьорений вдалим розвитком подій, генерал Сімхоні вирішив змінити початковий план і використати інерцію удару, розпочатого 7-ю бронетанковою бригадою.

Загін особливого призначення під командуванням підполковника Авраама Адана був відправлений дорогою з Кусейми до Абу-Агейли для розвідки боєм підступів до укріплень. Загін потрапив під важкий вогонь. По ньому стріляли з протитанкових гармат — особливо з арчерів — із добре укріплених вогневих точок комплексу Абу-Агейла/Ум-Катеф [8, с. 191].

Незабаром стало зрозуміло, що з півдня штурмувати передову лінію не вдасться: втрати будуть надто важкими. Авангард 7-ї бронетанкової бригади мав лише обмежені сили. Ізраїльська мотопіхота окопалася. Після наради з начальником генштабу Моше Даяном і з командуванням південного фронту Адан послав другий танковий загін особливого призначення на захід у пошуках слабкого місця в південно-західному секторі єгипетських оборонних позицій, подалі від міцних укріплень південного та східного секторів.

По обіді 30 жовтня розвідувальна рота виявила вузький прохід у тил західного флангу єгиптян. Цей вузький прохід, перевал Дайка, був доступний

тільки для гусеничного транспорту. Єгипетські сапери зруйнували міст над ваді, що перетинав прохід, і сапери бронетанкової бригади мали підготувати дорогу. Пізно ввечері розвідагін пройшов перевалом Дайка і вийшов на головну дорогу Суецький канал – Абу-Агейла, на захід від єгипетських позицій, що практично відрізало шлях для єгипетських підкріплень із зони каналу до цього укріпленого району.

Третій загін особливого призначення був відправлений на південний захід, назустріч єгипетським танкам, які могли з'явитися з боку Бір-ель-Хасне. Решта сил 2-го бронетанкового загону особливого призначення також пройшли перевалом Дайка. Перед ним стояло завдання взяти укріплення Абу-Агейли та просунути до вогневих позицій дамби Руефа, які прикривали Абу-Агейлу та Ум-Катеф. Це було ризиковане завдання. Тільки гусеничний транспорт міг пройти вузьким піщаним коридором, а колісний транспорт із саперним спорядженням, боєприпасами, пальним та провіантом мав залишитися позаду. Така нетривкість лінії постачання на вирішальній стадії наступу по фронту приховувала в собі небезпеку; постачати армію повітрям було неможливо, оскільки парашутисти Шарона біля Мітли монополізували всі вантажні потужності ВПС. Вирішити проблему постачання частин Адана можна було лише відкривши прямий шлях зі сходу.

Увечері 10-та піхотна бригада отримала наказ перейти кордон та атакувати зовнішнє східне кільце оборони. Воно складалося з двох аванпостів: Аудж-Масрі та Тарат-ум-Басіс. Обидва пали без бою, і 10-та бригада змогла прокласти собі шлях до основної оборонної лінії з боку Ум-Катефа.

До 5:00 ранку 31 жовтня, до світанку, 2-й бронетанковий загін особливого призначення пройшов західними підступами Абу-Агейли. Абу-Агейла, штаб єгипетського командування району, являла собою величезну і складну систему військових таборів та бункерів, оточених колючим дротом, мінними полями та зонами ураження артилерії, що тягнулися на сім миль з усіх боків [8, с. 192].

Укріплений район захищала посилена бригада, що складалася з двох піхотних батальйонів єгипетської 6-ї бригади, двох батальйонів резерву,

бригади Національної гвардії, батальйону польової артилерії з двадцятьма чотирма 25-фунтовими гарматами, зенітної батареї, роти джипів і двадцяти трьох протитанкових гармат Арчер. На цей час фактор раптовості вичерпав себе. Єгиптяни зрозуміли, що відбувається, і змогли приготуватися до оборони.

Коли всюдиходи 2-го бронетанкового загону особливого призначення підійшли на дві милі до Абу-Агейли, єгипетські батареї відкрили по них концентрований вогонь. Їх підтримували батареї дамби Руефа, що били по правому флангу наступаючої ізраїльської колони. Мотопіхота у всюдиходах продовжила своє просування, а танки заглушили артилерію дамби Руефа та відбили натиск єгипетських бронетанкових частин, що наступали з півночі дорогою Ель-Аріш – Абу-Агейла.

Через годину Абу-Агейла пала. Наступаючі ізраїльські війська опинилися під вогнем важкої артилерії Ум-Шихана, ще одного форту укріплень. Одночасно з цим єгипетські танки багато разів намагалися пробитися з півночі, але їх спільними зусиллями зупинили ізраїльські танки та авіація.

1-й загін особливого призначення, який окопався на південь від укріплень, мав підійти і допомогти силам Адана нейтралізувати небезпечну артплатформу дамби Руефа. Але надійшло донесення, що бронетанкова колона єгипетської 1-ї бронетанкової бригади полковника Талата Хасана Алі наступає центральним напрямком із Бір-Гафгафи. Ця колона, за донесеннями, складалася з двох батальйонів радянських танків Т-34, роти важких радянських протитанкових гармат СУ-100 і батальйону мотопіхоти на транспортерах.

1-й загін особливого призначення був негайно посланий перегородити шлях колоні. Загін насилу виявив єгипетську колону, тому що ізраїльська авіація вже атакувала її. Єгиптяни повернули та відступили в Бір-Гафгафу, а звідти – за канал, залишивши свій ар'єргард у засідці біля Бір-ель-Хами та Бір-Гафгафи. Бен-Арі, який вів цей загін особливого призначення, погнався за колоною і переслідував її, поки вона не перетнула канал. Очистивши центральний напрямок, він припинив погоню за десять миль від каналу, навпроти Ісмаїлії [8, с. 193].

Тепер, коли загрозу єгипетських танків було ліквідовано і шлях наступу танків на центральному напрямку був перекритий, 2-й загін особливого призначення 7-ї бронетанкової бригади продовжив штурм укріплень.

Увечері 31 жовтня надійшов наказ взяти дамбу Руефа. На дамбі розташовувалося понад двадцять добре захищених протитанкових гармат, десять з яких були арчери, шість — 25-фунтові гармати і дві пушки калібру 33 мм.

На заході сонця 2-й загін особливого призначення рушив в лоб на дамбу Руефа з боку Абу-Агейли. Танки йшли вперед у хмарі пилу в сутінках. На них обрушився ураганний вогонь. Всі без винятку ізраїльські танки цього загону були підбиті. Але загін особливого призначення із своїм командиром не припинив наступу і, коли темрява згустилася, битва тривала при світлі палаючих машин і складів боєприпасів.

Коли ізраїльські танки та всюдиходи увірвалися в розташування єгиптян, багато танків уже не мали боєприпасів для гармат і кулеметів. Але ізраїльтяни продовжували наступ, трощачи єгипетські позиції гусеницями танків, вони кидали в захисників ручні гранати, стріляли з особистої зброї з відкритих люків танків. І єгиптяни не витримали.

Виснажені і втративши багатьох товаришів, ізраїльські танкісти розпочали ремонт танків та поповнення запасів снарядів і пального. Не встигли вони завершити роботи, як єгиптяни контратакували їх з Ум-Катефа за підтримки артилерії з Ум-Шихана.

Єгипетська атака була відбита, на полі бою залишилися 37 убитих єгиптян і 4 палаючі арчери. До ранку 1 листопада, коли більшість танків було відремонтовано, 2-й загін особливого призначення був посланий перекрити єгипетським військам шлях до відступу із Ум-Катефа та Ум-Шихана – по північній дорозі на Ель-Аріш [8, с. 194].

Штурм єгипетського мішка Ум-Катеф/Ум-Шихан був довірений 10-й піхотній бригаді, яка за два дні до цього взяла зовнішні східні укріплення, не зустрівши опору. Тепер вони повинні були завершити руйнування їжака і

відкрити прямий шлях постачання до 7-ї бронетанкової бригади, чого терміново вимагав Даян.

Але, на жаль, 10-та бригада, що складалася з резервістів, не була підготовлена та екіпірована для штурму фортів у пустелі, незважаючи на підтримку частин 37-ї бронетанкової бригади – резерву Генштабу.

Вранці 1 листопада розвідувальна частина 10-ї бригади, посилена ротою піхоти на десяти всюдиходах, розпочала штурм позицій Ум-Катефа. Але єгипетські захисники відповіли потужним артилерійським вогнем і відігнали атакуючих. Друга спроба – вночі – теж не увінчалася успіхом: два батальйони збилися зі шляху, розшукуючи північний та південний фланги позицій Ум-Катефа. Вранці один із батальйонів, що дістався до Ум-Катефа, був знову відкинутий сильним артилерійським вогнем, а інший батальйон зміг узяти лише віддалену позицію, що знаходилася за півтори милі від основних укріплень.

Неточна інформація південного фронту, відсутність детально розробленого плану атаки, нестача ресурсів призвели до невдачі зусиль 10-ї бригади. Даян натиснув на штаб південного фронту, штаб натиснув на командира атакуючих сил, але штурм усе ж таки провалився. Даян дійшов висновку, що 10-та бригада не зробила всього, що було в її силах, щоб вступити в бій із противником, і замінив командира 10-ї бригади.

Із запізненням на полі бою з'явилася 37-ма бронетанкова бригада з усією своєю бойовою технікою, але і їй не вдалося пробитися. Мужня, але погано продумана лобова атака транспортерів, яку вів комбриг полковник Шмуель Галинка, принесла лише великі втрати, а сам комбриг загинув.

Але тепер єгиптяни боялися опинитися в оточенні. Вночі вони прослизнули між ізраїльськими загонами та відійшли. Вранці 2 листопада, коли сапери проклали шлях крізь мінні поля, загін особливого призначення 10-ї бригади виявив, що укріплення порожні.

Завершивши взяття укріплень системи Абу-Агейла/Ум-Катеф, ізраїльтяни захопили кістяк єгипетських ліній оборони на Синаї, проклали надійний шлях

до ізраїльських сил біля перевалу Мітла та на центральному напрямку й відрізали єгипетський гарнізон сектора Гази [8, с. 195].

Поки ізраїльський Генштаб завершував приготування до нападу в районі Рафаха, йшли битви біля Мітли та біля Абу-Агейли. Фактора раптовості більше не існувало. Єгиптяни очікували атаки, сховавшись за лабіринтом багатошарових мінних полів і вогневих точок, що захищали одна одну, на земляних пагорбах та висотах.

У цьому укріпленому районі стояла єгипетська 6-та піхотна бригада 3-ї дивізії, а також рота танків, дві роти прикордонних військ, батальйон 25-фунтової польової артилерії, 67 арчерів, чеські 105-мм безвідкотні протитанкові гармати, зенітні батареї та частини Палестинської добровольчої 87-ї бригади.

Для військових дій на цьому фронті була створена дивізійна група бригадного генерала Хаїма Ласкова. До неї входили 1-ша піхотна бригада «Голані» полковника Біньяміна Гіблі, 27-ма бронетанкова бригада полковника Хаїма Бар-Лева, артилерія та саперні частини. До бригади Голані входили три піхотні стрілецькі батальйони, один батальйон зі 120-мм мінометами та дванадцятьма протитанковими гарматами, і танкова рота 27-ї бронетанкової бригади.

27-ма бронетанкова бригада складалася з одного батальйону мотопіхоти, двох рот танків Супер-Шерман, однієї роти танків Шерман та однієї роти легких танків АМХ-13.

Наступ на Рафак було ретельно сплановано. План вимагав чіткого дотримання графіку та координації дій між двома бригадами. Наступ поділявся на три етапи. Південні сили 3-го і 4-го батальйонів Голані мали відкрити коридор для танків у мінних полях біля міжнародного кордону. Танки мали пройти цим коридором і дійти до дороги Рафак – Нідана на південь від перехрестя Рафак. Центральні сили 1-го і 2-го батальйонів Голані мали взяти укріплені позиції на пагорбах біля дороги Рафак – Газа. Частина 27-ї бронетанкової бригади мала вдарити по флангу військових таборів Рафаха на

північ, з'єднатися з силами Голані біля перехрестя і рушити на південний-захід у бік Ель-Аріша та Кантари.

У ніч на 30 листопада 4-й батальйон першим перетнув кордон, обережно рухаючись по мінних полях. Спочатку батальйону не вдалося виявити дві єгипетські позиції, що панували над мінними полями, але потім батальйон опанував наскрізним шляхом [8, с. 199].

Це дозволило 3-му батальйону з всюдиходами та вантажівками, а також із приданою йому ротою танків Супер-Шерман 27-ї бронетанкової бригади, просунути вперед і перетнути кордон. Але всюдиходи попали на міни і перегородили прохід крізь мінні поля. Тепер перед єгипетською артилерією та танками була нерухома, палаюча мішень для снарядів.

Під ураганим вогнем ізраїльські сапери повзли мінним полем і розчищали шлях, а солдати 3-го батальйону підполковника Меїра Пеїла сховалися за кущами та піщаними дюнами. Просуванню заважали міни. Ще два танки Супер-Шерман налетіли на них і вибухнули.

Протягом п'яти годин батальйон Пеїла пробирався мінними полями при світлі величезних прожекторів єгиптян та під точним ураганим вогнем артилерії противника. Нарешті батальйону вдалося вийти на головну дорогу, що з'єднує Рафах і Ніцану. До 5:30 ранку батальйон узяв велику вогневу точку, що панувала над дорогою, і пішов на перехрестя Рафах. Перехрестя захищали три укріплені позиції. Їх штурмували солдати 3-го і 4-го батальйонів, які потім окопалися біля перехрестя в очікуванні танків 27-ї бронетанкової бригади.

У центральному секторі 1-й і 2-й батальйони атакували потужніші вогневі точки вздовж дороги Газа – Ель-Аріш. Підривні засоби не діяли, і солдатам довелося пробиватися крізь витки колючого дроту під вогнем великокаліберних станкових кулеметів. Потім, за вогневої підтримки танкового взводу, взятого у 27-ї бронетанкової бригади, солдати пройшли вперед, займаючи ключові укріплені позиції на висотах, і взяли величезні табори та склади, залишені англійцями після Другої світової війни. Ці табори розташовувалися за перехрестям.

Батальйон мотопіхоти 27-ї бронетанкової бригади у складі чотирьох стрілецьких рот і загону танків АМХ о 4:00 виступив проти двох сильно укріплених протитанкових позицій на висотах, що панували над північною дорогою. Ці позиції утримував посилений взвод і дві стрілецькі роти з сімнадцятьма протитанковими гарматами. Але після двогодинної лютої рукопашної у комунікаційних траншеях та бункерах опір було зламано. Важливу роль зіграла базука – її снарядами було знищено 17 єгипетських протитанкових позицій [8, с. 200].

До 10:00 ранку 1 листопада сили Голані та 27-ї бронетанкової бригади у присутності начальника генштабу з'єдналися біля перехрестя: генерал Даян під час наступу перебував із 27-ю бронетанковою бригадою.

Але через півгодини частини 27-ї бронетанкової бригади вже вийшли у західному напрямку на Ель-Аріш. Попереду йшла розвідка з її сімома джипами, потім сапери, піхота на всюдиходах, два взводи легких танків АМХ, батарея чотирьох самохідних 105-мм гармат. Біля Ель-Джираді, за кілька миль на схід від Ель-Аріша, бригада виявила добре захищену групу вогневих точок. Там ховалася рота піхоти, забезпечена протитанковими арчерами, протитанковою артилерією та батареєю 120-мм мінометів. Ці сили затримували бригаду протягом години. Потім позиція була взята об'єднаними зусиллями танків та авіації фланговим рухом з півдня із заходом у тил противника.

Генерал Даян вирішив не вступати до Ель-Аріша того ж дня і дочекатися ранку. Бригада зупинилася за три милі на північний схід від міста. Затримка була спричинена тим, що командування ізраїльським південним фронтом не знало достеменно, які єгипетські сили знаходяться у місті. В Ель-Аріші була розміщена єгипетська 4-та бригада полковника Саада-е-Діна Мутаулі, що належала до 3-ї дивізії (зі штабом в Ель-Аріші). Але, крім цього, з Єгипту до Ель-Аріша було надіслано підкріплення.

Незважаючи на безперервні нальоти ізраїльських ВПС на єгипетську колону, що вийшла із західного берега каналу, єгипетська 1-ша моторизована дивізія дійшла до Ель-Аріша. Даян наказав затриматися і для того, щоб

сконцентрувати, реорганізувати і розмістити бригаду, що розтягнулася вздовж дороги Рафах – Ель-Аріш.

Безсумнівно, інформація про те, що ізраїльська танкова бригада стоїть у передмісті міста, вплинула на його єгипетських захисників. Опівдні 1 листопада єгипетський гарнізон на Синаї отримав наказ відступити на західний берег Суецького каналу, оскільки почалися перші атаки англо-французької авіації на бази та аеродроми Єгипту [12, с. 130].

Даян описує жахливі сцени, побачені ним у військовому госпіталі Ель-Аріша: госпіталь був буквально усіяний тілами поранених солдатів. Вони були кинуті тут посеред операцій та лікування. Продовжувався вогонь снайперів. Коли Даян підійшов до вікна і виглянув на вулицю, єгипетський солдат дав по ньому чергу з автомата і вбив офіцера зв'язку, який стояв поряд із ним.

Вранці 2 листопада, коли 27-ма бронетанкова бригада вступила до Ель-Аріша і продовжила свій шлях на захід, її просуванню заважали лише обгорілі корпуси машин і танків, що постраждали від нальотів ізраїльської авіації в останні дні.

До вечора загін особливого призначення просунувся на захід на 100 миль, дійшов до Романі і зупинився лише за 10 миль на схід від Суецького каналу. По дорозі загін зібрав значні трофеї: 385 нових, покинутих єгиптянами машин і танків, зокрема – 40 танків Т-34, виготовлених у СРСР, та 60 броньовиків.

Тепер був встановлений прямий зв'язок із 7-ю бронетанковою бригадою на центральному напрямку і з 202-ю парашутною бригадою, що пройшла перевалом Мітла до берегів Суецької затоки. Хребет єгипетської військової машини на Синаї був знищений.

Тепер Даян міг віддати наказ розпочати останню фазу кампанії – зайняття сектора Гази та звільнення Тиранської протоки. Час спливав, і політичний тиск ООН зростав.

У секторі Гази знаходилося 10 тисяч солдатів 8-ї Палестинської дивізії генерал-майора Юсефа ель-Агруді, але в ізраїльському Генштабі не думали, що після падіння Рафаха взяття сектора Гази виявиться складною справою. Захист

сектора Гази був довіреним 86-й Палестинській бригаді, що базувалася на півдні сектора в Хан-Юнесі, і єгипетській 26-й бригаді Національної гвардії з 8 важкими мінометами 120 мм і двома моторизованими взводами прикордонників, що базувалася на півночі сектора в місті Газа. Ці частини мали у своєму розпорядженні 14 укріплених вогневих точок на кордонах сектора і три батальйонні форти навколо Хан-Юніса [12, с. 135].

Сектор Гази мала взяти ізраїльська 11-та піхотна бригада полковника Аарона Дорона. Бригада включала два піхотні батальйони і дві роти з бойовою 37-ї бронетанкової бригади: роту середніх танків Шерман і роту піхоти на транспортерах. До цього бригада боролася з фєдаїнами та припиняла їхні рейди, які, як це не дивно, почастишали.

Наказ до виступу був відданий 2 листопада о 6:00 ранку – в той самий час, коли 27-ма бронетанкова бригада вступила до Ель-Аріша. Наступ розпочався з півдня. Танки та міномети обстріляли позиції на висотах, що домінували над Газою.

Єгиптяни відповіли важким вогнем з висот. Але ізраїльський танковий загін разом із транспортерами прорвався крізь зовнішні пости, перетнув південно-західний кут висот Алі-Мунтар і швидко рушив до північного кордону сектора Гази, до Бейт-Хануна. Водночас батальйон піхоти увійшов до міста, щоб придушити осередки опору. Слідом за ним увійшли танки і зайняли центр міста.

До полудня, через посередництво представника змішаної комісії ООН з перемир'я, єгипетський губернатор Гази капітулював і переконав інші частини єгипетського гарнізону міста скласти зброю. Так йому вдалося врятувати місто від зайвого кровопролиття. У Газі, окрім містян, жило 200 тисяч біженців – у примітивних таборах, влаштованих єгиптянами на околицях міста. Незабаром єгипетський губернатор усього сектора Гази генерал Фуад ель-Діжані капітулював, і по обіді в секторі була створена ізраїльська військова комендатура.

З першими сутінками бригада рушила на Хан-Юніс. Дислокована там Палестинська 86-та бригада була оточена ізраїльськими силами, що стояли в Рафаху на півдні та в Газі на півночі. Попри це, захисники вирішили битися і зайняли позиції та постійні вогневі точки на зовнішньому периметрі району.

Внаслідок цього британська бойова група 11-ї ізраїльської бригади потрапила під ураганний вогонь, який не припинявся аж до світанку 3 листопада. На східний фланг району був посланий бойовий загін. Піхотний батальйон увійшов до сусіднього табору біженців і звідти в укріпленій район. До 13:30 ліквідацію осередків опору було завершено, і авангард бригади дійшов до зовнішніх постів бригади Голані на північ від Рафаха [8, с. 203].

Паралельно з бойовими діями на інших ділянках, у районі Рас-ель-Накаб, на південний схід від Ейлата, почалася підготовка до захоплення берегів Акабської затоки та Тиранської протоки. Того ж вечора, 29 жовтня, розвідувальна частина 9-ї піхотної бригади виступила з Ейлата і зайняла важливе перехрестя доріг на схід від Рас-ель-Накаба, де з'єднуються дороги на Кунтілу, Темед і Рас-ель-Накаб. Розчистивши мінні поля, резервісти взяли штурмом поліцейський форт у Рас-ель-Накаб. Шлях на південь Синаю був відкритий.

Інші частини бригади увійшли до Рас-ель-Накаба, але не прямо з Ейлата, щоб не видати планів ізраїльського командування. Замість цього бригада йшла кругом, через ізраїльську частину пустелі Негев і Кунтілу, яку раніше взяла 202-га парашутна бригада Шарона дорогою до Мітли.

Задача, яку доручили виконати 9-тій піхотній бригаді була, за деякими деталями, найважчим завданням кампанії. Треба було пройти вздовж порізаного скелястого західного берега Акабської затоки, де круті та гострі гори обриваються просто над морем. Це район, усіяний великими валунами, глибоким сипучим піском та крутими ярами. Гарячі, позбавлені джерел прісної води береги затоки служили караванним шляхом для верблюдів, але аж ніяк не для мотопіхоти зі спорядженням. Довжина маршруту – близько 150 миль важкопрохідної місцевості.

Перехід через ці райони потребує достатнього запасу води й пального, принаймні настільки, щоб їх вистачило до тих ділянок, куди вантажі можна доставити морем. Бригада налічувала 200 машин і 1800 осіб: два піхотні батальйони на транспортерах і вантажівках, розвідка, артилерійську батарею, батальйон важких мінометів, саперів, допоміжні служби й пересувні ремонтні майстерні.

Танковий підрозділ потрібно було доставити на десантному судні ВМФ, спеціально перевезеному залізницею та шосе з Хайфи до Ейлата. Цій силі належало зіткнутися з єгипетським гарнізоном – півтори тисячі солдатів двох піхотних батальйонів, які засіли у кам'яних і бетонних укріпленнях із цілим арсеналом артилерії. Єгиптяни стояли в Шарм-еш-Шейху та на аванпості Рас-Насрані.

Бригада пройшла перші 60 миль по Ваді-Ватін, як і було заплановано. Частини бригади були розтягнуті з семимильними інтервалами, щоб не піднімати пилу і зберігати мобільність [8, с. 205].

Після оази Ейн-ель-Фуртага бригада зіткнулася з головною перешкодою – крутим підйомом по Ваді-Заала, з глибоким, усіяним валунами, сипучим піском. Більшість машин застрягло там, і їх довелося штовхати, витягувати та тягнути вручну.

3 листопада біля великого прибережного оази Дахаб авангард бригади потрапив у засідку, влаштовану єгипетськими прикордонними військами – поліцією пустелі – на верблюдах. Через необережність ізраїльтян 9-та бригада в цьому зіткненні зазнала втрат.

До Дахаба десантні судна ізраїльського ВМФ доставили пальне, боєприпаси та провізію. Відпочивши та заправивши техніку, о 18:00 3 листопада бригада вийшла з Дахаба і пройшла крізь вузьку ущелину Козленка, стежкою не ширшою за два метри, що лежала між прямовисними скелями. Тут, як і очікувалося, єгиптяни залишили взвод із базуками та автоматами — на випадок появи невеликих ізраїльських загонів. Вони також замінували ущелину. Але після кількох пострілів ізольований єгипетський взвод відступив.

Ізраїльські сапери взялися розширювати прохід для машин бригади. До полудня 4 листопада вони прийшли в Рас-Насрані й виявили, що єгипетський гарнізон покинув цю значну цитадель із залізобетонними бункерами, траншеями зв'язку, мінними полями та витками колючого дроту.

Єгиптяни відійшли на захід і перегрупувалися для захисту Шарм-ель-Шейха. Це, можливо, було спричинено наближенням частин 202-ї парашутної дивізії, які йшли з Ат-Тора: військова логіка вимагала зібрати сили в Шарм-ель-Шейху для його захисту. Шарм-ель-Шейх був тиловою базою постачання, з великими складами та аеродромом, але він не міг встояти перед танковою атакою [65].

Одразу після полудня 4 листопада ізраїльтяни розпочали атаку на зовнішні позиції Шарм-ель-Шейха на гірському хребті Цафрат-ель-Ат за три милі на північ від бази. Тим часом батальйон парашутистів підійшов із північного заходу і зупинився за п'ятнадцять миль від бази, щоб не дати єгипетському гарнізону Шарм-ель-Шейха прорватися на захід.

Розвідувальна частина 9-ї бригади після обстрілу з кулеметів і ракет із повітря захопила зовнішні позиції на Цафрат-ель-Ат. На цій стадії кампанії ізраїльська авіація панувала в повітрі, оскільки єгипетські ВПС на Синаї були нейтралізовані як ізраїльтянами, так і англійцями та французами, які розбомбили єгипетські аеродроми на захід від Суецького каналу.

Наступного дня о 3:30 ранку 91-й батальйон пішов на штурм зовнішніх укріплень Шарм-ель-Шейха на західному фланзі. Ізраїльтяни, які не уявляли точного обсягу оборонних укріплень противника, потрапили під ураганний вогонь трьох вогневих точок, налетіли на мінні поля та відійшли з важкими втратами. 91-й батальйон відступив у темряві, зануливши поранених на транспортери. Частина, що відступала, натрапила на одну з єгипетських протитанкових позицій, які так успішно відбивали атаку ізраїльтян за годину до цього. Виявилось, що позиція порожня і що єгиптяни відступили, залишивши протитанкову зброю та справний телефонний зв'язок з єгипетським командуванням.

Через годину, о 5:30 ранку, після обстрілу з мінометів та бомбардування з повітря, рота на транспортерах і розвідувальна частина рушили на західний фланг єгиптян, ліквідуючи одну за одною вогневі точки. За розвідкою йшла піхота.

Тим часом 92-й батальйон прорвався на східному фланзі та взяв аеродром. Так бригада опанувала місцевістю, і о 9:00 5 листопада був узятий командний пост і штаб єгиптян. Частини 202-ї парашутної бригади Шарона, що йшли на південь уздовж берега Суецької затоки з Рас-Судара через Ат-Тор, з'єдналися в Шарм-ель-Шейху з 9-ю бригадою полковника Іоффе [8, с. 208].

О 9:30 ранку 5 листопада війна на Синаї закінчилася, протока була відкрита. Наступного дня, відповідно до вимоги ООН, вогонь було припинено.

Отже, основною причиною перемоги Ізраїлю в Синайській кампанії та успіху операції «Кадеш» стала неготовність Єгипту до військових дій і швидкі маневри ізраїльських військ. Єгипетські війська просто не встигали за розвитком подій, а кількість військ на півострові була недостатньою для прикриття всіх флангів.

3.3 Операція «Мушкетер»

Тим часом Англія і Франція підготували операцію «Мушкетер», розраховуючи на запеклий опір єгиптян. Судячи з їхнього плану, союзники готувалися до класичної битви. Головнокомандувачем операції був призначений британський генерал Кейтлі, а його заступником – французький віце-адмірал Баржо. Операція мала на меті захопити зону каналу, повалити уряд Насера та зміцнити позиції в регіоні. Союзні сили, що склалися з близько 45 тисяч британців та 34 тисяч французів, планували розпочати з масованих бомбардувань аеродромів, а потім – висадити десант у Порт-Саїді та Порт-Фуаді. Для ізоляції району висадки планувалося вперше застосувати так званий вертикальний охват – висадку вертолітного десанту (45-й батальйон «командос» з 22 гелікоптерів) у тактичну глибину оборони. Для маскуванню

союзники перефарбовували літаки, а зосередження флоту проводили під виглядом навчань.

Війна розпочалася 29 жовтня 1956 р. з раптового нападу Ізраїлю, який до 5 листопада захопив увесь Синайський півострів, завдавши Єгипту значних втрат.

Союзна ескадра вийшла з порту Валетта на Мальті лише 1 листопада. Безсумнівно, результати кампанії були б зовсім іншими, якби британський прем'єр Антоні Іден прислухався до порад генерала сера Чарльза Кейтлі та генерал-лейтенанта сер Г'ю Стоквелла. Обидва вони радили висадити десант 1 листопада, як і планувалося раніше. Це змінило б хід подій і дозволило уникнути багатьох політичних ускладнень [9].

Британські сили на морі включали піхотну дивізію, бригади парашутистів та бригаду Королівських морських десантників. Французькі сили склалися з парашутної дивізії, парашутного батальйону та легкого моторизованого полку. Військово-морські та військово-повітряні сили вторгнення включали французькі та англійські авіаносці та літаки на Кіпрі.

Ескадра повільно рухалася Середземним морем на з'єднання з французькими частинами з Алжиру та з британськими частинами з Кіпру. Тим часом Радянський Союз посилив тиск. В ООН лунали голоси проти союзників. Політичні перешкоди на шляху союзних сил почали зростати. Крім цього, уряди союзних країн, і особливо Англії, все більше сумнівалися у правильності своїх дій. У Великій Британії уряд зазнав різкої критики як з боку опозиції, так і парламентарів від правлячої партії.

30 жовтня англійський і французький уряди пред'явили ультиматум, вимагаючи виведення ізраїльських та єгипетських військ із зони Суецького каналу. Після відмови Насера, ВПС союзників атакували військово-повітряні бази в Єгипті. Атаки союзної авіації були спрямовані лише проти єгипетських військово-повітряних баз. Союзна авіація жодного разу не надавала повітряної підтримки ізраїльтянам, які наступали на синайському фронті.

Ці удари були частиною психологічної війни і призвели до знищення понад 100 єгипетських літаків, що забезпечило союзникам повне панування в повітрі. У цей же період британський крейсер потопив єгипетський фрегат у Червоному морі, а Єгипет заблокував канал, затопивши судна.

З 1 листопада до ударів підключилася палубна авіація. Бомбардування були жорстокими, спричинивши численні жертви серед цивільного населення в густонаселених районах.

У Раді Безпеки ООН були зроблені зусилля, щоб домогтися припинення вогню. Англія та Франція двічі наклали вето на резолюції. Англо-французька ескадра продовжувала плисти Середземним морем, але її швидкість поступалася швидкості зростання політичного тиску [49].

Під тиском подій Стоквелл на день прискорив висадку парашутного десанту в районах Порт-Саїда та Порт-Фуада та призначив її на 5 листопада. Громадська думка в Англії та в усьому світі ставилася до кампанії все більш негативно, тому командування ескадрою наклало обмеження на тип гармат, які могли використовувати кораблі для підтримки десанту.

5 листопада перші англійські солдати висадилися на пляжах Порт-Саїда, а французькі війська висадилися у Порт-Фуаді. Єгипетський командувач Порт-Саїда бригадний генерал Могі був узятий у полон, але відмовився віддати наказ про загальну капітуляцію. Тоді генерал Стоквелл вирішив перекинути свої війська на південь за допомогою гелікоптерів і скинути парашутний десант в Ісмаїлії та в Абу-Сувейрі.

Але в момент підготовки цієї операції англійський уряд поступився міжнародному тиску та рішучій позиції арабських країн, США та СРСР і погодився на припинення вогню опівночі з 6-го на 7 листопада. 23 листопада почалась евакуація британських військових з зайнятих позицій. Французам залишалося тільки з небажанням наслідувати приклад англійців. Так закінчилася війна 1956 р. на Синаї та Суеці.

Отже, з військової точки зору операція була проведена досить успішно, але політична складова була не на користь європейців. Хоча Ізраїль приверну до

себе увагу усіх військ Єгипту і французам з британцями вдалось використати це для швидкого десанту, але через тиск США та СРСР їм довелося покинути територію Єгипту і прийняти претензії Насера на Суецький канал.

3.4 Роль дипломатії та ООН

Паралельне зростання арабського націоналізму та становлення Держави Ізраїль спричинило радикальні зміни на політичній карті Близького Сходу, що змусило зацікавлені світові держави змінити свої підходи, аби зберегти свій вплив у регіоні. Частково це сталося тому, що на початку 1950-х років керівництво СРСР відійшло від підтримки Ізраїлю, зайнявши вичікувальну та нейтральну позицію, і натомість здійснило стрімкий прорив у відносинах з арабськими урядами.

Водночас, на межі 1940-х і 1950-х років розпочалося зближення Ізраїлю та США, хоча це не завадило адміністрації Д. Ейзенхауера тісно співпрацювати з арабськими країнами, що особливо виявилось після візиту держсекретаря Дж. Ф. Даллеса до регіону в 1953 р. На тлі цих змін, попри напругу в американо-британських відносинах, викликану прагненням Великої Британії будь-якою ціною зберегти свої позиції (що не віталось у Вашингтоні), США все ж підтримали Лондон у створенні військово-політичного блоку за участю країн Середнього та Близького Сходу, результатом чого стало утворення у 1955 р. Багдадського пакту.

Суецька криза 1956 р. є важливою подією середини ХХ століття, яка вплинула не лише на міждержавні відносини на Близькому Сході, але і на світову політику. І це не дивно, адже у ланцюжку подій, який ми називаємо Суецькою кризою перемішано багато гравців, а тому складно розглядати його лише з однієї точки зору [35, с. 100].

З однієї сторони це конфлікт французької та британської колоніальних імперій, які прагнули зберегти свій вплив, проти колишньої колонії, яка намагалась вести самостійну політику. Оскільки воєнні дії велись в основному

між Ізраїлем та Єгиптом, то цей конфлікт також є продовженням арабо-ізраїльського протистояння. І не варто забувати про США і СРСР, кожен з яких мав свої неоднозначні відносини з учасниками бойових дій і переслідував свої цілі.

Ізраїль, по суті став точкою зіткнення американських та радянських геополітичних інтересів на Близькому Сході, і поки обидві наддержави загострювали та поглиблювали протистояння Ізраїль балансував між СРСР та США ставлячи на перший план власні інтереси. Новостворена ООН, також, не змогла виробити чіткої позиції щодо ситуації навколо Ізраїлю: кожна зі сторін мала абсолютно самостійну думку з приводу проблем міжнародних відносин [35, с. 99].

Націоналізація Суецького каналу та розгортання Суецької кризи, як уже йшлося, стали несподіванкою і для СРСР, навіть, не дивлячись на те, що Москва була наперед поінформована про плани щодо націоналізації каналу. На переконання автора, Г. А. Насер за жодних обставин не пішов би на відкритий конфлікт, якби не був впевнений у підтримці Радянського Союзу. М. Хрущов цілком підтримував єгипетського лідера у питанні націоналізації, однак не очікував такої різкої реакції з боку Заходу. На наступний день після оголошення про націоналізацію посол Єгипту у Москві М. аль Куні звернувся за допомогою. При чому, єгиптяни просили про негайну і будь-яку допомогу вважаючи, що Ізраїль негайно вчинить проти Єгипту ворожі дії, які неодмінно підтримає Велика Британія [12, с. 43]. Проте, Д. Шепілов не дав жодної чіткої відповіді єгипетському послу, оскільки, як відомо, на той момент, Москва іще не випрацювала чіткої позиції, для неї стало несподіваним стрімке розгортання подій. В СРСР вважали, що Захід не зважиться на військове втручання через розбіжності у позиціях [58, с. 3].

Реалістично оцінюючи ситуацію навколо Суецького каналу Велика Британія, також, чітко усвідомлювала загострення англо-американських суперечностей у регіоні. Розуміння складності ситуації та відчуття безповоротної втрати позицій у регіоні підштовхнули британський

істеблішмент до радикального способу розв'язання кризи. Британський кабінет міністрів приймає рішення про підготовку до військових дій. Планувалося заручитися підтримкою Франції, а головне – Ізраїлю, який також був стурбований перебігом подій. І не дарма, адже географічне положення останнього, робило Ізраїль досить вразливим. Окрім того, численність населення арабських країн була суттєво більшою, а військова розвідка «Аман» доповідала про підготовку Єгипту до війни та навчання єгипетських пілотів [35, с. 108].

Погіршилися взаємини Ізраїлю та Єгипту і через закриття Г. А. Насером Тиранської протоки і Суецького каналу для пересування ізраїльських суден. Економічна блокада, що стала наслідком згаданих дій, стала відчутним ударом по економіці Ізраїлю. Д. Бег Гуріон закликав великі держави негайно прорвати блокаду [48, с. 159].

Гостро для Ізраїлю, у цей період, стояло питання і арабів-палестинців: не маючи високооплачуваної роботи та земельних наділів, та й загалом належних соціальних умов, більшість арабів-палестинців отримували від Г. А. Насера фінансову підтримку (за кожен вдалий рейд 90 єгип. фунтів), переходили в загони партизанів-«федаїнців». Базуючись у Секторі Газа вони, розпочинаючи із 1953 р. здійснювали регулярні напади вглиб Ізраїлю. Останній факт спонукав Генерального секретаря ООН Д. Хаммаршельда звернутися до єгипетського лідера із категоричною вимогою припинення фінансування федаїнів. Проте, Г. А. Насер проігнорував звернення. Ізраїль прореагував самотужки: 28 лютого 1955 р. Генеральний штаб здійснив військову операцію у Секторі Газа під кодовою назвою «Чорна стріла», результатом якої стало знищення усіх військових таборів федаїнів. Ще одним наслідком проведеної операції стало загострення прикордонних конфліктів та зростання напруги на ізраїльсько-єгипетському кордоні. Як пише ізраїльський історик Алек Д. Епштейн, ще багато років опісля Суецької кризи єгипетський лідер виправдовувався, що саме ізраїльська операція «Чорна стріла» і потреба відновлення гідності єгипетської

армії стали головними причинами, що спонукали до встановлення тісних контактів із країнами соцтабору [66].

Навіть попри те, що більшовики знали про наміри Єгипту, націоналізація Суецького каналу та різке розгортання кризи стали несподіванкою для СРСР. Насер не зважився б на такі дії, якби не був впевнений у підтримці більшовиків. Незважаючи на те, що Хрущов підтримував дії Насера щодо націоналізації каналу, він недооцінив реакцію демократичних держав. Вже наступного дня після посол Єгипту в Москві звернувся по негайну допомогу, через побоювання, що Британія підштовхне Ізраїль до агресії проти Єгипту. Проте міністр закордонних справ Шепілов не зміг дати єгипетському послу чіткої відповіді, оскільки на той момент СРСР ще не встиг виробити однозначної позиції, будучи спантеличеним стрімким розвитком подій. В Москві помилково вважали, що Захід не вибере варіант розв'язання проблеми воєнним шляхом через внутрішні розбіжності всередині свого блоку та навіть всередині залучених до цих подій країн.

Одночасно із запитом допомоги до СРСР, Г. А. Насер висунув погрози послу США Генрі Байроуду, заявивши, що Суецький канал заміновано і у разі будь-яких ворожих дій проти Єгипту може бути швидко підірваний разом із усім англійським персоналом. Крім того, ці погрози поширювалися на нафтопроводи по всій території Близького Сходу [36, с. 206].

Це було нехарактерно для того часу, але СРСР і США об'єдналися і діяли разом під час Суецької кризи. Їхні громадяни були евакуйовані з території Єгипту, Ізраїлю, Сирії та Йорданії ще до початку конфлікту.

СРСР став однією із перших країн, що 31 жовтня 1956 р. засудила троїсту агресію Ізраїлю, Франції та Великої Британії супроти Єгипту та закликав ООН вжити рішучих заходів проти держав-агресорів. І справді, допоки тривали військові дії, роль миротворця узяла на себе ООН і 2 листопада 1956 р. прийняла резолюцію № 997/ES-I/, яка передбачала негайне припинення вогню та відведення усіх військ до лінії перемир'я та зупинку постачання зброї. Однак, саме втручання СРСР перешкодило ізраїльсько-англо-французьким

силам у досягненні їх цілей. СРСР, після невдалих спроб схилити до спільних військових дій США, поставив ультиматум трьом державам-агресорам, навіть, погрожуючи застосуванням ядерної зброї. Цікаво, що у ноті протесту, яку уряд СРСР надіслав Ізраїлю, було порушено і питання про існування держави Ізраїль як такої [35, с. 116].

4 листопада Генеральна Асамблея ООН ухвалила нову резолюцію, проект індійської делегації, яка передбачала конкретні заходи для виконання попередньої резолюції від 2 листопада про негайне припинення вогню та виведення військ. Проте, як і перше рішення, ця резолюція також була проігнорована інтервентами. Вже 5 листопада поряд із Порт-Саїдом розпочалася висадка англо-французького десанту. Це, фактично, ознаменувало початок тотальної військової атаки проти Єгипту, повністю саботуючи спроби міжнародної спільноти зупинити конфлікт дипломатичним шляхом.

5 листопада Англія та Франція розпочали окупацію зони Суецького каналу, висадивши десант у районі Порт-Саїда. В той же день радянський уряд звернувся до Англії, Франції та Ізраїлю з ультимативною вимогою негайно припинити воєнні дії і попередив про небезпечні наслідки [65].

Рішучість Великої Британії продовжити операцію «Мушкетер» зламав не радянський протест, а американський тиск. 6 листопада Сполучені Штати повідомили Ідена, що термінова кредитна заявка Британії на 1 млрд доларів з МВФ залежить від припинення вогню. Одночасно, внаслідок перебігу подій навколо Каналу, під загрозою розпаду опинилась Британська Співдружність, Індія погрожувала розривом зв'язків, Ейзенхауер телефонував Ідену з вимогою негайно зупинити військові дії. Ентоні Іден повідомив Гі Молле, що без підтримки і згоди Сполучених Штатів Британія далі діяти не може. Молле зажадав ще трохи часу, аби завершити захоплення Каналу. Іден погодився відкласти припинення вогню до півночі 6 листопада. Але незабаром з'ясувалося, що французи самотійно не в змозі врятувати операцію, тому що занадто об'єднані під британським керівництвом на всіх рівнях. Попри важку

втрату перемоги за лічені години, Париж згодився діяти разом з англійцями. Опівночі 6 листопада операція припинилася [64].

Жорстка позиція Радянського Союзу призвела до перегляду ситуації і 8 листопада, коли головні цілі війни було досягнуто, Ізраїль заявив про готовність вивести свої війська із Синаю, попередньо уклавши домовленості із миротворчими силами ООН. Намагаючись зберегти за собою стратегічно важливі позиції в Шарм-ель-Шейху та Секторі Газа Ізраїль, все ж, під тиском США змушений був поступитися, здобувши, втім, гарантії вільного судноплавства в Тиранській протоці, що означало вільний вихід у Червоне море. Остаточне виведення ізраїльських військ з Синаю відбулося у 1957 р. [35, с. 115].

Категорична позиція СРСР по відношенню до подій у Єгипті змусила союзників оцінити всю серйозність ситуації. Представник СРСР у Радбезі ООН запропонував надіслати Єгипту військову допомогу, висунувши умову: якщо агресія не буде припинена впродовж 12 годин, Єгипту як жертві нападу має бути надана військова підтримка від країн-членів ООН. Погроза відправити морські та повітряні війська Радянського Союзу на допомогу Єгипту остаточно переламала ситуацію.

Канадський уряд запропонував створити Надзвичайні сили Організації Об'єднаних Націй, і цю пропозицію було прийнято ООН. Хоча Ізраїль намагався утримати у своїх руках важливі райони Шарм-ель-Шейха та сектора Гази, Сполучені Штати Америки змусили його вивести війська з цих районів в обмін на «справжню гарантію» судноплавства в Тиранській протоці та на участь ООН в управлінні та адміністрації сектора Гази. Сектор Гази та Шарм-ель-Шейх мали перейти під контроль сил ООН.

Ізраїль поступово вивів звідти війська. У Газі виведення ізраїльських військ призвело до хвилі насильства та до масових страт осіб, звинувачених у співпраці з окупаційними військами [34, с. 300].

Солдати ООН не змогли впоратися з бандами федаїнів і загалом із ситуацією. Передача сектора Газа під юрисдикцію ООН тривала недовго: через

два дні Насер розпорядився про призначення військового губернатора, і той, не питаючи ООН, переїхав до Гази зі своїм штабом. ООН навіть не заперечила. Така слабкість Організації Об'єднаних Націй посіяла насіння нових проблем в регіоні. За короткий час мер Гази був усунений та замінений проєгипетським мером. Під тиском Єгипту ООН була змушена вивести свої війська із сектору Гази й обмежитися патрулюванням уздовж кордонів сектора. Блакитні шоломи перемістились на кордон між Єгиптом та Ізраїлем та в Шарм-ель-Шейху.

Війна призвела до відчутно складних наслідків. Супротивники, з обох сторін, зазнали чималих втрат, наприклад, Єгипет лише на Синайському півострові втратив більше однієї тисячі осіб, Ізраїль офіційно визнав втрату 189 солдатів загиблими та понад 900 пораненими. Фактично, зазнавши військової поразки Єгипет отримав відчутну моральну перемогу, адже, поперше було відновлено суверенітет країни та збережено усі території; подруге, авторитет Г. А. Насера стрімо зріс серед арабських країн, його стали вважати беззаперечним лідером арабського світу, символом непокори імперіалістичному пануванню на Близькому Сході; по-третє, єгипетська пропаганда зуміла переконати арабський світ, що Ізраїль є натхненником та активним учасником «імперіалістичної змови», що іще більше загострило арабо-ізраїльські відносини. Популярність єгипетського лідера, як в середині країни, так і далеко за її межами неухильно зростала [35, с. 177].

З іншої сторони, невдача агресорів мала великий вплив на міжнародній арені. Приклад Єгипту посилив визвольні рухи і прискорив розпад колоніальної системи. Поразка у конфлікті сприяла послабшенню позиції Британії та Франції на Близькому Сході, в Африці та на міжнародній арені загалом. Також, Суецька криза показала, що США і СРСР пильно стежать за ситуацією на Близькому Сході і готові боротися за вплив у регіоні.

Серед серйозних міжнародних наслідків Суецької кризи слід акцентувати на зростанні авторитету Союзу РСР серед країн «третього світу». Фактично Радянський Союз здобув, разом із Єгиптом, значну пропагандистську перемогу, яка головним чином базувалася не на радикальних діях, а на поміркованій

політиці, на початку кризи, та категоричних заявах, що лунали пізніше. США, як і країни «третього світу», усвідомлювали, що СРСР не збирався втягуватися у війну через Єгипет. З цього приводу радянський лідер М. Хрущов говорив: «...великої війни на Близькому Сході не буде...». Уже з осені 1956 р. багато національних сил, котрі виступали за звільнення своїх країн від колоніального гніту, стали звертати свої погляди до Радянського Союзу та держав соціалістичного блоку, вбачаючи у них засіб звільнення. Наприклад, одразу після завершення Суецької кризи, йорданський уряд встановлює дипломатичні відносини з СРСР та КНР [57, с. 312].

Важко не замітити, що Суецька криза призвела до значних переглядів та перестановок сил на Близькому Сході. Після цих подій відносини між СРСР та Ізраїлем значно погіршились, а радянський посол покинув країну. З іншої сторони арабські країни ототожнювали агресію Британії та Франції із США і тому вони почали розвивати відносини із комуністичним блоком. США у свою чергу були поставлені перед важким завданням реабілітації в очах арабів і запобігання проникнення радянського впливу.

22 грудня франко-британські війська покинули території Єгипту, але перш ніж це сталося, 15 листопада для запобігання нових сутичок між Ізраїлем та Єгиптом у районі Суецького каналу були розміщені збройні сили ООН.

Таким чином, ізраїльські судна нарешті змогли вільно проходити Тиранською протокою до Африки та Азії. На ізраїльсько-єгипетському кордоні настало відносне затишшя. Лише через десять років, коли були забуті «справжні гарантії» судноплавства в Тиранській протоці, Насер зажадав від ООН вивести війська із Синаю. З їхнім відходом над регіоном знову нависла загроза війни.

РОЗДІЛ 4

ПАРАБСЬКИЙ ПРОЕКТ ГАМАЛЯ АБДЕЛЯ НАСЕРА

Після Суецької кризи на ізраїльсько-єгипетському кордоні почався період відносного спокою - як на кордонах сектора Гази, так і на міжнародному кордоні на Синаї. Значною мірою це було спричинено присутністю військ ООН. Однак це зовсім не означало, що на Близькому Сході настав період справжнього миру і спокою. Навпаки.

Суецька криза закінчилася політичною перемогою для Єгипту. Завдяки цьому авторитет Насера в арабському світі значно зріс. Його популярність досягла такого рівня, що в багатьох арабських країнах з'явилися політичні сили, які бажали змінити державний лад, беручи за приклад Єгипет.

Пронасерівські симпатії були особливо відчутними в Йорданії, що призвело до значних політичних змін у 1956 році. На початку березня 1956 р. під сильним тиском населення король Хусейн був змушений вислати з країни Джона Глабба та інших британських офіцерів і робітників адміністрації, що стало серйозним ударом по британському впливу.

Восени, у жовтні 1956 р., на хвилі сильних проєгипетських настроїв на виборах у Йорданії переміг уряд Сулеймана Наблусі. Його уряд оголосив про свою підтримку руху загальноарабської єдності та протиставлятися диктату країн Заходу. С. Наблусі пішов далі, оголосивши про припинення угоди з Англією з 14 березня 1957 р., внаслідок чого Велика Британія була змушена розпочати виведення своїх військ з країни. У цій загрозливій для своїх інтересів ситуації британська дипломатія вдалася до тиску на короля Хусейна. Змалювавши йому перспективи розширення республіканських насерівських настроїв на Йорданію, британцям зрештою вдалося домогтися усунення Наблусі з посади прем'єра.

Новий етап кризи на Близькому Сході розпочався 5 січня 1957 р. заявою президента США Д. Ейзенхауера щодо принципів американської зовнішньої політики на Близькому Сході. Ця заява увійшла в історію як Доктрина Ейзенхауера, або Доктрина заповнення силового вакууму. Президент вважав,

що після усунення англійських впливів із країн регіону виникнув «силовий вакуум», який прагнув заповнити СРСР. Щоб забезпечити регіон від поширення радянського впливу, Ейзенхауер запропонував виконати план військової співпраці. На цю програму було виділено 200 мільйонів доларів. Також передбачалося використання сили проти дестабілізуючих рухів у країнах, що опинилися в загрозливій ситуації. Більшість країн регіону цю Доктрину відкинула, і лише Ізраїль, Ірак та Ліван її підтримали.

Незважаючи на поразку, завдану Єгипту під час Суецької війни, авторитет єгипетського лідера у арабському світі не лише не було підірвано, але навіть зміцнено. Посилення інтеграційних тенденцій виявилось у зближенні Єгипту й Сирії, країни, в якій з середини 50-х рр. усе більшого впливу набирала Партія арабського соціалістичного відродження (БААС). 1 лютого 1958 р. було проголошено створення Об'єднаної Арабської Республіки (ОАР) в складі Єгипту та Сирії, арабський світ зустрів цю ініціативу із захопленням, з пропозицією приєднання до ОАР виступив Ємен. 8 березня його прохання було задоволене, однак зв'язок республіканських Єгипту та Сирії з монархічним Єменом був швидше номінальним. Об'єднання з Єгиптом обернулося для Сирії встановленням важкого єгипетського окупаційного режиму. Бажаючи протиставити якусь альтернативу зорієнтованій на СРСР ОАР, Сполучені Штати і Британія інспірували проголошення 14 лютого 1958 р. династичного Арабського Хашимітського Союзу в складі Іраку та Йорданії, який також був лише формальним об'єднанням [22, с.179-180].

У травні 1958 р. в Лівані люди підняли повстання проти президента Джаміля Шамуна. Бойові дії, розпочаті у Тріполі, швидко поширилися по всій країні, змусивши президента Лівану звернутися до Ради Безпеки ООН із протестом на втручання Об'єднаної Арабської Республіки (ОАР) у внутрішні справи та підтримку повстанців. У липні у Ліван прибула тисяча солдатів із Іраку, проте це не змогло вплинути на загальний стан справ. 15 липня 1958 р. кораблі США увійшли у порт Бейруту і висадили десант. Водночас із цим, із

ФРН 18-ма літаками були перекинуті додаткові війська. А 17 липня англійські війська почали переміщуватись з Кіпру у Йорданію.

Події, що розгорталися в регіоні, призвели до того, що дві бригади іракської армії, які перебували під Багдадом, відмовилися виконати наказ про похід на Йорданію і підняли заколот. 14 липня 1958 р. підпорядковані Вільним офіцерам війська зайняли столицю. Вони швидко захопили важливі точки, включаючи палац. Король Фейсал II, його син Абдул Іллах та прем'єр Нурі Саїд були вбиті.

Новим головою уряду став генерал Абдель Керім Касем. У перший час нова влада підтримувала відносини із західними державами. Але це тривало недовго і 24 березня 1959 р. Ірак покинув Багдадський договір.

Це рішення спричинило усунення британської військової місії з країни та евакуацію військових баз у Хаббанії й Шуайбі. Згодом Ірак скасував угоди, укладені поваленим королем із США. У 1958-1959 рр. Багдад радикально змінив зовнішньополітичний вектор: він підписав цілий ряд угод про економічне та військово-технічне співробітництво з СРСР.

У той час, як на ізраїльсько-єгипетському кордоні панував відносний спокій, арабські дії проти Ізраїлю зосередилися на сирійському, а потім і на йорданському кордонах. Сирійці обстрілювали ізраїльські поселення з командних висот Голанського плато, мінували дороги та поля і вели «малу війну» на виснаження на кордоні. 1 лютого 1960 р., після тривалого (з 1956 р.) затишшя, збройні сили Ізраїлю завдали удару у відповідь і провели каральну операцію проти сирійських позицій біля Хірбет-Тауфік на Тиверіадському озері. Проте і після цього сирійці продовжували нападати на судна ізраїльських рибалок на озері, обстрілювати селища в долині Хуле та фермерів, які працювали у демілітаризованій зоні вздовж кордону [8, с. 219].

Однак на початку 60-х рр. надії Г. А. Насера на розгортання панарабського руху зазнали фіаско. Через дискримінацію призначеними в Каїрі чиновниками місцевого сирійського населення та спроби обмежити самостійність баасистів, у вересні 1961 р. в Сирії стався військовий переворот,

у результаті якого країна вийшла з ОАР. Єгипет зберіг за собою цю назву (до вересня 1971 р.), хоча згодом і Ємен відмовився від участі в об'єднанні. Спроби покращити зовнішньополітичний імідж Єгипту втручанням у громадянську війну в Ємені лише погіршили ситуацію. Чинником підриву декларованих панарабістами ідеалів загальноарабської єдності була напруженість між Іраком та колишнім британським протекторатом Кувейтом (18 тис. км², населення — 2,34 млн. чол.), що отримав у 1961 р. незалежність. Певні надії на відновлення інтеграційних процесів з'явилися у 1963 р. після двох переворотів баасистів у Іраку та Сирії. Однак спроби реанімувати міждержавний союз швидко припинилися [22, с.180-181].

На початку 60-х рр., спираючись на економічну допомогу із СРСР, Єгипет розпочав активне промислове будівництво. У 1960—1964 рр. за допомоги СРСР збудовано першу чергу Асуанської греблі. Штучне озеро, що виникло в результаті її будівництва, отримало ім'я Насера. Протягом 1952—1967 рр. Єгипет потроїв свій економічний потенціал. З 1962 р. уряд гарантував кожному випускникові з вищою освітою роботу. Спеціальним законом було встановлено рівень мінімальної заробітної платні для селян [2].

В історії Північного Ємену новий період розпочався 19 вересня 1962р., коли помер імам країни Ахмед ас-Шамс (1891—1962 рр.), спадковим правителем став принц Мухаммад аль-Бадр (1929—1996 рр.).-Скориставшись зміною імама група пронасерівськи налаштованих офіцерів, очолена Абдаллахом ас-Салялем (1917— 1994 рр.). учинила 26 вересня державний переворот. Створений заколотниками уряд негайно був визнаний Єгиптом, а на початок листопада 1962 р. проголошену в країні Єменську Арабську Республіку вже визнало 26 держав [22, с. 181].

Однак колишній імам аль-Бадр емігрував до Саудівської Аравії, де, користуючись підтримкою місцевої династії та британців, почав формувати антиреспубліканські сили. Побоюючись посилення пронасерівських симпатій у власних країнах, аль-Бадра згодом підтримали Йорданія та Ірак. У відповідь ас-

Саляль звернувся за допомогою до Г. А. Насера, і вже в жовтні 1962 р. до Ємену було надіслано п'ять тисяч єгипетських солдатів [4].

Республіканський уряд ас-Саляля оголосив широку програму суспільних реформ, які включали конфіскацію земельних володінь та майна імама, членів його родини та відомих монархістів, скасування рабства, заміну шаріатських судів світськими та початок реформи освіти. Проте більшість населення країни, досі складала племена із давніми традиціями і культурою, тому серед них ці дії уряду не мали популярності. Уряд мав вплив лише міста та невелику кількість сільських районів. У відповідь на це монархісти створили уряд в емірації у Джидді, що знаходиться в Саудівській Аравії. Це призвело до оголошення ЄАР про стан війни, а Єгипет організував бомбардування таборів монархістів.

На початку січня 1963 р. Саудівська Аравія оголосила мобілізацію й звернулася за допомогою до США, Вашингтон надав Ер-Ріяду великі партії сучасної зброї та прислав інструкторів. Не бажаючи втрачати ініціативу, в лютому-березні 1963 р. єгипетські війська здійснили масовану операцію проти сил монархістів на сході та північному сході країни. Ці бої ввійшли до історії під назвою наступу в Рамадан, монархісти використали цей наступ у пропагандистських цілях, поширивши серед відсталого населення прикордонних племен чутки про те, що нова республіканська влада за підтримки єгиптян взагалі збирається заборонити сповідування ісламу. Разом з тим за мовчазною згодою Британії монархістам удалося завербувати значну кількість європейських найманців, які суттєво зміцнили антиреспубліканські сили [22, с. 181-182].

Після провалу військової операції влітку 1964 р., коли єгипетським військам не вдалося перекрити кордон Саудівської Аравії, єгипетський лідер був змушений піти на дипломатичні поступки. Він зустрівся з королем Фейсалом у Джидді, де 24 серпня 1965 р. вони підписали угоду про мирне врегулювання конфлікту в Ємені. Цей договір передбачав покроковий вихід єгипетських військових в обмін на припинення Саудівської підтримки монархістів, а питання майбутнього державного ладу мав вирішити плебісцит.

Хоча республіканець ас-Саляль та монархісти прийняли ці умови, але вже у січні-лютому 1966 р. знову розгорілись бої в країні. Незважаючи на те, що чисельність єгипетського експедиційного корпусу досягла 70 тисяч військових, республіканський уряд насправді контролював територію навколо міст Таїз, Сана і Ходейда.

Палестинський рух опору ще на початку 50-х рр. створив перші групи фedaїнів, що здійснювали напади на ізраїльську територію з сектора Гази. У 1956 р. з ініціативи Ясира Арафата (1928—2004 рр.) виникла організація ФАТХ, у 1958 р. на окупованих арабських землях виникла підпільна організація «Аль-Ард» (Земля). Рішення створити Організацію визволення Палестини (ОВП) було прийнято в січні 1964 р. на Першій нараді голів арабських держав у Каїрі, ідея належала Г.А.Насеру. Утворення ОВП кардинально змінило ситуацію навколо палестинської проблеми, оскільки було спростовано ізраїльську тезу про втручання в палестинські справи сусідніх арабських держав. ОВП стала спочатку в арабському, а згодом і в цілому світі повноправним представником інтересів вигнаного з Палестини арабського населення. Кількома місяцями пізніше, 28 травня 1964 р., в арабській частині Єрусалима зібралася Перша сесія Палестинської національної ради. На зібрання прибуло 388 делегатів від палестинських комітетів та земляцтв Сирії, Йорданії, Лівану, Іраку, еміратів Перської затоки та сектора Гази. На нараді було створено ОВП і прийнято Палестинську національну хартію, у ній, зокрема, визначалося, що усі палестинці — члени ОВП, а «палестинський народ є основою цієї організації». Щодо Ізраїлю, хартія заперечувала право на існування єврейської держави на Близькому Сході. Голови арабських держав привітали створення ОВП і навіть запросили її першого голову Ахмеда аль-Шукейрі взяти участь у роботі наради керівників арабських держав, що відбувалася в серпні 1964 р. в Александрії. Починаючи з вересня 1964 р. одночасно в Сирії, Єгипті та Іраку почалося створення загонів Армії Визволення Палестини. Перша успішна акція сил ОВП відбулася 1 січня 1965

р., започаткувавши довгу смугу взаємних ударів та таємної війни й терору [22, с. 182].

У середині 1960-х років хиткий баланс сил у Близькосхідному конфлікті не міг гарантувати міцного та тривалого миру, тому що мирні ініціативи виявились невдалими в ситуації коли всі ненавидять один одного і не довіряють нікому.

На другій та наступній конференції глав арабських держав у Касабланці на реалізацію цих рішень було виділено значну суму - 1100 мільйонів доларів. Главу ОВП, Ахмада Шукейрі, визнали арабські держави, і він, виконуючи рішення конференції, розпочав створення палестинської армії.

Напруженість зростала: скориставшись як приводом діями Організації визволення Палестини (ОВП), ізраїльська армія в травні 1965 р. здійснила глибокі рейди на західний берег річки Йордан. Цю напруженість суттєво посилив судовий процес над ізраїльським розвідником Елі Когеном у Сирії, якого, попри міжнародні звернення, 18 травня 1965 р. повісили. Наступного року ізраїльська розвідка відповіла таємною операцією, внаслідок якої арабським пілотом-християнином було викрадено з Іраку найсучасніший на той час літак-винищувач МіГ-21.

Складними були стосунки між Ізраїлем та Йорданією, головним чином через оголошені євреями на початку 60-х рр. плани збудувати греблю на річці Йордан і відповідний канал для зрошення пустелі Негев. Йорданія, сільське господарство якої значною мірою залежало від води Йордану, виступила з різким протестом проти ізраїльського проекту. Нестійка рівновага сил між сторонами Близькосхідного конфлікту, що виникла в середині 60-х рр., не могла забезпечити міцного та тривалого миру. У атмосфері ворожості та недовіри, яка панувала в регіоні, всі спроби мирного полагодження кризи закінчувалися невдачею. Як Ізраїль, так і арабські країни планували в майбутньому силою зброї розв'язати нагромаджені суперечності [4].

Отже, незважаючи на ріст свого авторитету після політичної перемоги в ході Суецької кризи, Гамаль Насер не зміг реалізувати свої можливості в

довгостроковій перспективі. Він планував реалізувати панарабізм, об'єднати всі арабські держави в одну, але через протидію арабських монархій, незадоволеність народів, які спочатку погоджувались із його ідеями і протидію західних демократій, наряду із особистими промахами єгипетського президента, Об'єднана Арабська Республіка розвалилася, Ізраїль продовжував нарощувати свою військову міць, а сам він втратив свою популярність як всередині країни так і за її межами.

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного дослідження, здійснивши аналіз ключових подій Суецької кризи 1956 р. у контексті її геополітичного значення для близькосхідних і провідних світових держав, визначення впливу кризи на трансформацію міжнародних відносин в регіоні у другій половині ХХ ст., можемо стверджувати, що мета наукового дослідження була досягнута.

Суецька криза стала рубежем між старою епохою міжнародних відносин, як на Близькому Сході, так і у світі. Після цих подій арабо-американські відносини сильно охолонули, отримавши лідера в особі Гамалія Насера, місцеве населення почало схилятись у сторону радянського блоку і об'єднання арабів, якщо не в одну державу, то в один блок для протистояння загрозам зі сторони колоніальних імперій та Ізраїлю. З іншої сторони, Ізраїль більше не міг вести багатовекторну політику, оскільки його дії засуджувались Москвою. Євреї почали поглиблювати співпрацю у різних сферах із США і країнами НАТО. Дивлячись на ситуацію у світі, Суецька криза стала тим моментом, коли світове лідерство остаточно перейшло від Великої Британії та Франції до США та СРСР. З цього моменту колишні гегемони зосередились не на розширенні свого впливу, а на його збереженні, постійно оглядаючись на нові наддержави.

Актуальність всебічного вивчення Суецької кризи зумовлена не лише її глобальними наслідками для регіону та світу. Вона стала першою перевіркою для ООН, як організації, створеної для підтримки миру у світі. Її роль в арабо-ізраїльському протистоянні теж не можна применшувати, адже саме вона стала головною передумовою для Шестиденної війни, а пізніше і Війни Судного дня. І не можна забувати про події сьогодення. Зараз Україна веде війну із російською федерацією, що суттєво переважає у військовій сфері, розпочались обговорення щодо підписання перемир'я. Обидві ці події схожі в тому, що більшість світу засуджує агресора, жертва знаходиться у не вигідному військовому протистоянні і покладається на дипломатію. Аналіз Суецької кризи може стати ключем не так для військової, як для політичної перемоги над ворогом.

Після закінчення Другої світової війни постало питання про створення єврейської держави. Євреї розуміли, що якщо вони хочуть створити власну національну державу, то необхідно негайно діяти. Ціною неймовірних зусиль, подолавши численні перешкоди, їм вдалося домогтись прийняття 29 листопада 1947 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН, яка передбачала припинення британського мандату в Палестині і створення там Ізраїлю. Проте, це не стало кінцем антисемітизму, а Ізраїль не став притулком для обездолених євреїв.

Протягом багатьох століть найбільшою етнічною групою Палестини були араби і вони з неприязню поставились до нових сусідів. На наступний день після прийняття резолюції, почались збройні сутички. Конфлікт розрісся до повноцінної війни між новоутвореним Ізраїлем та арабськими країнами, що його оточували. Євреї змогли вистояти лише завдяки незгуртованості супротивників.

Після перемоги у війні Ізраїль розбудовував себе як державу, а в арабських країнах почались заворушення. Мабуть найважливішим із них став антимонархічний переворот в Єгипті, який привів до влади прихильника продовження конфлікту Г. А. Насера. Його політика значно зміцнила Єгипет, але призвела до протиріч із західними державами. Підтримка визвольного руху в Алжирі вороже сприймалась у Парижі, а визнання КНР призвело до припинення фінансування будівництва Асуанської греблі зі сторони США і Великобританії. Це змусило Г. А. Насера шукати нові шляхи фінансування, адже це будівництво грало велику роль у його програмі. Як результат він вирішив націоналізувати Суецький канал. Дане рішення не було імпульсивним, адже можливі надходження були колосальними. Окрім того, економіка Франції та Британії сильно залежала від транспортування вантажів через цей морський шлях і його націоналізація дала б Насеру більш вигідну позицію стосовно цих двох колоніальних імперій.

Проте, президент Єгипту недооцінив реакцію Франції та Великобританії на його зухвалі дії. Спочатку вони розраховували вирішити проблему дипломатичним шляхом, але швидко стало зрозуміло, що консенсусу не

дійдуть. Більше того, США були зацікавлені у такому розвитку подій, адже це послаблювало вплив колишніх світових гегемонів на Близькому Сході, а СРСР підтримував дружній до себе режим Насера. У результаті вони вирішили діяти самостійно і, об'єднавшись із противником Єгипту в обличчі Ізраїлю, розробили план.

Ізраїль повинен був стати тим, хто розпочне військові дії, що викликало занепокоєння. Ізраїльтяни боялись, що союзники кинуть їх напризволяще якщо ситуація буде складатися не в їхню користь. Тому план операції передбачав ведення дій таким чином, щоб війська можна було швидко повернути назад. У перший день бойових дій єгиптяни не могли зрозуміти чи це почалась війна чи це звичайний рейд проти федаїнів. В результаті ізраїльтяни змогли висадити десант в тилу ворога, а його основні сили швидко просунулись до ключових точок оборони. Бої розгорнулись по всьому Синайському півострові, єгиптяни чинили стійкий опір, але вони не змогли зупинити наступальний порив і програвали одну битву за іншою: перевал Мітла, Абу-Агейла, Рафах, сектор Газа, Шарм-ель-Шейх – усі ці місця були захоплені ізраїльтянами, які продовжували свій марш до Суецького каналу. Ізраїль досяг усіх своїх цілей протягом цієї блискавичної кампанії: завдав сильного удару по військовій могутності Єгипту, розблокував Тиранську протоку, а наближення його армії до Суецького каналу виконало його забор'язання перед союзниками і дало їм можливість втрутитись у конфлікт.

Операція «Мушкетер», спланована Британією та Францією сильно відрізнялась від ізраїльського «Кадеша». Його суть полягала у забезпеченні переваги на морі та у повітрі і висадки десанту для забезпечення контролю над Суецьким каналом. Офіційно вони втрутились у конфлікт для припинення військових дій між Єгиптом та Ізраїлем, але читаючи ультиматум, який був наданий двом сторонам було очевидно, що Насер відхилить його і цим дасть привід для європейських держав. Ентоні Іден спланував усе так, щоб мирному населенню було завдано якомога меншої шкоди. Це стосувалось не лише об'єктів бомбардувань, але й розмірів бомб. Попри це, бомбардування завдали

значних втрат військовій техніці та логістичним можливостям єгипетської армії. Завдяки цьому, англо-французькі війська змогли захопити Порт-Саїд, таким чином взявши під частковий контроль Суецький канал. Але продовжити операцію їм не вдалось. Це пояснювалось як політичними так і військовими чинниками. Значний тиск зі сторони США, Радянського Союзу та решти світової спільноти змусив Ідена переглянути свої пріоритети. З іншої сторони для гарантій захоплення каналу необхідна була участь флоту і тому Насер наказав затопити кораблі щоб унеможливити прохід через канал флоту Великобританії та Франції. У таких обставинах британцям нічого не лишалося, окрім як погодитись на припинення вогню. Франція не мала достанької кількості армії чи флоту у регіоні, щоб самостійно продовжувати операцію і тому теж зупинила усі військові дії.

Коли почались бойові дії, міжнародна реакція не заставила себе довго чекати. В ООН проводилось голосування, яке закликала припинити агресію, але Британія і Франція скористались своїм правом вето. Але на цьому все не закінчилось і всі арабські країни, включаючи Єгипет, США та СРСР продовжили тиснути на агресорів. Представник СРСР М. Булганін висловився проти агресії і припустив використання ядерної зброї для врегулювання конфлікту. Хоча це був блеф, але Ейзенхауер боявся, що це може стати початком Третьої світової війни і почав діяти, щоб припинити конфлікт. Через закриття Суецького каналу Британія сильно потребувала економічної підтримки США, але Ейзенхауер не тільки відмовився, а й погрожував девальвацією фунта стерлінгів. Водночас Саудівська Аравія зупинила продаж нафти у Францію та Велику Британію, а їхні союзники по НАТО не бажали ставати посередниками. Усе це, разом із фактом, що воєнна кампанія з самого початку не була популярною серед англійського істеблішменту поставило крапку на можливості продовження агресії. У результаті Великобританія та Франція погодились покинути район Суецького каналу, а Ізраїль зумів досягти мети кампанії і значно послабити єгипетську армію.

У результаті цих подій, президент Єгипту Г.А. Насер став сприйматися лідером арабського світу, що дозволило йому 22 лютого 1958 р. створити Об'єднану Арабську Республіку. З іншої сторони дії Англії та Франції сильно вдарили по іміджу західного блоку і призвело до зближення між мусульманським світом та Радянським Союзом. США були змушені прикласти значні зусилля, щоб не допустити переходу арабів до Східного блоку і розвивати співпрацю з Ізраїлем, чий відносини з СРСР погіршились після Синайської кампанії. Найбільшого удару зазнали Велика Британія і Франція. Поразка у війні проти колишньої колонії пришвидшила розпад колоніальної системи, вони остаточно втратили статус світових лідерів, а фінансова та політична обстановка в країнах погіршилася.

Отже, Суецька криза 1956 р. є не лише важливою подією у захисті Єгиптом своєї незалежності, але й одним з переломних етапів Холодної війни та світової історії, яка призвела до падіння авторитету колишніх світових гегемонів в обличчі Франції та Великої Британії, розгортання панарабського руху. Суецька криза стала точкою відліку нового періоду у міжнародних відносинах не лише на Близькому Сході, але й у цілому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АРАБСЬКІ КРАЇНИ. URL: <https://studfile.net/preview/8726844/page:2/>
2. «Арабський соціалізм» Гамалья Абделя Насера. URL: <https://studfile.net/preview/8726844/page:13/>
3. Близькосхідний конфлікт і спроби його врегулювання. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/world-history-11-class-2019-gisem-profile-level/18.php>
4. Близькосхідний регіон у другій половині 40-х – середині 60-х рр. URL: <https://studfile.net/preview/7675899/page:13/>
5. Бузань В. Вплив Холодної війни на процес формування та реалізації політики США щодо Арабсько-ізраїльського конфлікту. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 99–106.
6. Бузань В. Ю. Арабсько-ізраїльський конфлікт у контексті суперництва між США та СРСР (1956–1991 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2013. 16 с.
7. Гамаль Абдель Насер. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B%D1%8C_%D0%90%D0%B1%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D1%80
8. Герцог Х. Арабо-ізраїльські війни / Від війни за незалежність до Ліванської кампанії. [Пер. з англ. І. Шамір]. Лондон: Nina Karsov, 1986. Т. 1.
9. Гвоздь В. Суецька криза 1956 року. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/vistor-hvozd-suetska-kryza-1956-roku/>
10. Гичка А. С. Роль наддержав США і СРСР у створенні держави Ізраїль. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 150 (1). С. 42–46.
11. Декларація Бальфура (1917). URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%>

- [В0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F %D0%91%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%84%D1%83%D1%80%D0%B0_\(1917](#)
12. Деян М., Тевет Ш. Арабо-ізраїльські війни: 1956, 1967. Київ: Інтеграл, 2004.
  13. Доктрина Ейзенхауера. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%95%D0%B9%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%85%D0%B0%D1%83%D0%B5%D1%80%D0%B0
  14. Другі Полтавські студентські наукові читання зі всесвітньої історії... : Матеріали доповідей... Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. 242 с.
  15. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 до наших днів / Пер. з фр. Є. Маричева та ін. Київ: Основи, 2003. 906 с.
  16. Єгипет після Другої світової війни. Реферат. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/26652/
  17. Зайченко І. А. Політична самоорганізація єврейської громади Палестини. Політичне життя. 2016. № 1–2. С. 126–132.
  18. Історія війн і сучасного військового мистецтва: конспект лекцій / О. В. Уваркіна та ін. Київ: ІСЗІ КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 304 с.
  19. Козицький А. М. Новітня історія Азії та Африки. Посібник для студентів... Львів: Афіша, 2003. 430 с.
  20. Козицький А. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918–1999 рр.). Курс лекцій. Львів: Афіша, 2000. 159 с.
  21. Конспект лекцій з дисципліни «Теорія міжнародних відносин»... / Укл.: Чістякова І. М., Кубко В. П., Кудлай І. В., Кривдіна І. Б. Одеса: ДУ ОП, 2021. 223 с.
  22. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: Навчальний посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
  23. Манжола В. А. та ін. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті роки): підручник. Київ: Либідь, 1999. 558 с.

24. Моціяка П. П. “Синайська кампанія” 1956 р.: військова перемога та дипломатична невдача Ізраїлю. *Література та культура Полісся. Серія “Історичні студії”*. 2020. № 99, № 13. С. 108–120.
25. Націоналізація Суецького каналу. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0726N/>
26. Об’єднана Арабська Республіка. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%B1%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0
27. Онацький М. Ю., Панасенко Г. С. США та Ізраїль: процес формування стратегічного партнерства в період “холодної війни”. *Сучасне суспільство*. 2022. Вип. 2. С. 37–54.
28. Операція «Кадеш». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%C2%AB%D0%9A%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D1%88%C2%BB
29. Операція «Мушкетер». URL: https://licey.net/free/2-srazheniya_izmenivshie_hod_istorii/12-srazheniya_izmenivshie_hod_istorii_1945_2004/stages/1244-24_operaciya_mushketer_dm_krelenko.html
30. Операція «Мушкетер». URL: <https://peacekeeping-centre.in.ua/Museum/Egypt/Articles/Mushketer.htm>
31. Операція «Мушкетер». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%C2%AB%D0%9C%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%C2%BB
32. Палестинська війна (1947–1949). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_\(1947%E2%88%921949\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_(1947%E2%88%921949))

- 33.Парамонов Д. Ю. Арабо-ізраїльський конфлікт, як досвід у російсько-українському протистоянні. XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей. Чернівці: Технодрук, 2023. С. 215–218.
- 34.Парамонов Д. Ю. Близький Схід після Суецької кризи: міжнародно-політична ситуація. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 1 (29). С. 298–307.
- 35.Парамонов Д. Ю. Єгипто-ізраїльське протистояння 50–70-х років ХХ століття в американо-радянських відносинах: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023.
- 36.Парамонов Д. Ю. Зміни зовнішньополітичного курсу Єгипту на початку 1950-х рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. № 1. С. 202–208.
- 37.Парамонов Д. Ю. Зовнішньополітичний курс Єгипту на початку 50-х років ХХ століття. *Acta Securitatae Volynienses*. 2023. № 2. С. 36–42.
- 38.Парамонов Д. Ю. Суецька криза 1956 р. в контексті єгипетсько-ізраїльського протистояння. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2020. № 4. С. 270–275.
- 39.Парамонов Д. Ю. Суецька криза 1956 р. як чинник національного протистояння в єгипетського-ізраїльському конфлікті. *Acta Securitatae Volynienses*. 2023. № 1. С. 42–48.
- 40.Перша арабо-ізраїльська війна. URL: http://lib-net.com/content/9910_Persha_arabo_izrailska_viina.html
- 41.План ООН по розділу Палестини. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%D0%BF%D0%BE_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8E_%D0%9

- [F%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8](#)
- 42.Правління Г. А. Насера (1954–1970). URL: <https://studfile.net/preview/7756873/page:77/>
- 43.Пронь Т. Президент Єгипту Г. А. Насер: особистісний фактор в арабо-ізраїльському конфлікті / війні 1967 р. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Історичні науки*. 2014. Вип. 123. С. 217–224.
- 44.Результати Суецької кризи. URL: <https://studfile.net/preview/11681224/page:2/>
- 45.Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець ХХ ст.): Посібник для студентів... Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 288 с.
- 46.Сільське господарство Ізраїлю. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%86%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BB%D1%8E
- 47.Створення держави Ізраїль. Перша арабо-ізраїльська війна. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/81.htm>
- 48.Стрільчук Л. В., Оксамитний Ю. А. Суецька криза 1956 р. у світлі перебігу арабо-ізраїльського протистояння: витоки, еволюція, наслідки конфлікту. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки: Історичні науки*. 2008. № 11. С. 156–161.
- 49.Суецька криза. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/02.htm>
- 50.Суецька криза. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0
- 51.Суецька криза 1956 року. URL: <https://studfile.net/preview/9862168/page:58/>

52. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / [редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін.]. Київ: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
53. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / [редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін.]. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 797 с.
54. Українська історія у публічному просторі: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції... Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. 104 с.
55. Як Суецький канал посварив держави. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Sj0Ou_7RXAE
56. Adamthwaite, Anthony. Suez revisited. *International Affairs*. 1988. Vol. 64, No 3. P. 449–464.
57. Alteras, I. *Eisenhower and Israel. US–Israeli Relations 1953–1960*. Gainesville, 1993.
58. Finer, H. *Dulles over Suez: The theory and practice of his diplomacy*. London, 1964.
59. Gaddis, John Lewis. *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
60. Keightley C. F. Operations in Egypt - November to December, 1956 / *The London Gazette*. 12 September 1957. URL: <https://www.thegazette.co.uk/London/issue/41172/supplement/5327>
61. Kissinger, Henry A. *Diplomacy*. Chapter 21, Leapfrogging Containment. The Suez Crisis. NY: Simon & Schuster, 1994. P. 522–549.
62. Kyle, Keith. *Suez: Britain's End of Empire in the Middle East*. London: I. B. Tauris & Co Ltd, 2003. 684 p.
63. Pearson, Jonathan. *Sir Anthony Eden and the Suez Crisis: Reluctant Gamble*. Springer, 2002.
64. Sachar, Howard M. *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. Vol. 2. NY: Knopf, 2007.
65. Suez Crisis 1956. Cold War DOCUMENTARY. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Ck8sNXREHvw>

66. Suez Crisis (All Parts): Causes, Conflict and Global Repercussions. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ILvqZ1ufLwk>
67. Troen, S. Ilan. The Protocol of Sèvres: British/French/Israeli Collusion Against Egypt, 1956. *Israel Studies*. 1996. Vol. 1, No 2. P. 122–139.
68. United Nations General Assembly Resolution 181. URL: https://en.wikisource.org/wiki/United_Nations_General_Assembly_Resolution_181
69. United Nations Partition Plan for Palestine. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Partition_Plan_for_Palestine
70. Varble, Derek. *The Suez Crisis 1956*. Oxford: Osprey Publishing, 2003. 97 p.